

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Факультет міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу
Кафедра міжнародних економічних відносин імені Артура Голікова

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

МАГІСТРА

на тему: **«УКРАЇНА НА СВІТОВОМУ РИНКУ
ПРОДОВОЛЬСТВА»**

Виконала:
студентка 2 курсу групи УОз-61
спеціальності «Міжнародні економічні
відносини»
освітньої програми «Міжнародні економічні
відносини»
другого (магістерського)
рівня вищої освіти

 Георгіу Д.С.

Керівник: к.е.н., доц. Григорова-Беренда Л. І.

Рецензент:

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна****Факультет міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу****Кафедра міжнародних економічних відносин імені Артура Голікова****Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)****Спеціальність 292 – «Міжнародні економічні відносини»****Освітня програма – «Міжнародні економічні відносини»****ЗАТВЕРДЖУЮ****Завідувач кафедри
міжнародних економічних відносин
імені Артура Голікова
Козакова Н. А.**

«_____» _____ 2023 року

ЗАВДАННЯ**НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТА**Георгію Дар'я Савівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи «Україна на світовому ринку продовольства»

керівник роботи Григорова-Беренда Лариса Іванівна, доц. к.е.н.,

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по університету від «02» 02 2023 р. № 4002-05/236

2. Строк подання студентом роботи 23.11.2023 р.**3. Перелік питань, які потрібно розробити:**визначити фактори формування кон'юктури світового ринку продовольства;охарактеризувати організаційну структуру світової продовольчої системи;охарактеризувати методи дослідження конкурентоспроможності країни назовнішніх продовольчих ринках; проаналізувати розвиток світового ринку

продовольства; дослідити українську продукцію на світовому ринку продовольства; визначити вплив повномасштабного вторгнення рф в Україну на світовий ринок продовольства; обґрунтувати шляхи підвищення конкурентоспроможності аграрної сфери України на світовому ринку продовольства; визначити перспективи українських експортерів на ринку органічної продукції.

4. План роботи

№ з/п	Назва етапів роботи
1.	Теоретико-методичні засади дослідження кон'юнктури світового ринку продовольства
2.	Особливості сучасного стану світового ринку продовольства
3.	Перспективи України на світовому ринку продовольства

5. Дата видачі завдання 03.02.2023 р.

Студент

Д. С. Георгіу

Керівник роботи

Л. І. Григорова-Беренда

ЗМІСТ

Вступ		5
Розділ 1.	Теоретико-методичні засади дослідження кон'юнктури світового ринку продовольства	8
1.1.	Фактори формування кон'юнктури світового ринку продовольства	8
1.2.	Організаційна структура світової продовольчої системи	13
1.3.	Методи дослідження конкурентоспроможності країни на зовнішніх продовольчих ринках	20
	Висновки до першого розділу	22
Розділ 2.	Особливості сучасного стану світового ринку продовольства	24
2.1.	Аналіз розвитку світового ринку продовольства	24
2.2.	Українська продукція на світовому ринку продовольства	33
2.3.	Вплив повномасштабного вторгнення РФ в Україну на світовий ринок продовольства	42
	Висновки до другого розділу	47
Розділ 3.	Перспективи України на світовому ринку продовольства	50
3.1.	Шляхи підвищення конкурентоспроможності аграрної сфери України на світовому ринку продовольства	50
3.2.	Перспективи українських експортерів на ринку органічної продукції	61
	Висновки до третього розділу	68
Висновки		70
Список використаних джерел		73
Додатки		79

ВСТУП

Актуальність дослідження. Світова продовольча проблема визнана глобальною проблемою людства. Дана проблема є глобальною через те, що для її вирішення не вистачає зусиль окремих держав, і потрібна ефективна співпраця всіх країн, незалежно від їхнього суспільного устрою. Більшість дослідників розглядають продовольчу проблему як складне явище, яке впливає на всі аспекти суспільства, отже, її потрібно розглядати у контексті економічних систем, політики, національних господарських традицій та інших аспектів.

В сучасному світі існує нерівномірність у виробництві та споживанні продуктів харчування. Країни, де сільське господарство слабо розвинене, зазвичай мають проблеми з доступом до продуктів харчування. Це особливо стосується країн, що розвиваються. Процес економічного зростання цих країн показує, що вони не можуть самотійно подолати проблему дефіциту продуктів харчування.

На сьогоднішній день п'ята частина населення страждає від недоїдання. Саме тому вивчення питання забезпечення продовольством та розробка способів його вирішення є важливими, також і для України, яка експортує велику кількість продовольства.

Протягом останніх років агропромисловий сектор став більш важливим в економіці України. Експорт сільськогосподарської продукції на сьогодні становить майже 25% внутрішнього валового продукту країни. Отже, для поліпшення економічної ситуації в Україні необхідно активно розвивати та підтримувати цей сектор.

Актуальність теми дослідження обумовлена ключовими позиціями України на окремих світових ринках продовольчої продукції та певною залежністю стану економіки України від кон'юнктури ринку продовольства. У нашої країни наявні всі передумови для лідерства у світовому експорті сільськогосподарської продукції: родючий чорнозем, суміжні галузі, природні

ресурси, вигідне розташування тощо. Для досягнення цієї мети необхідні реформи і зміни в аграрному секторі України.

Створення ефективного механізму експорту продуктів харчування України передбачає формування конкурентоспроможного продовольчого комплексу з оптимальною структурою виробництва. Цей комплекс повинен бути здатний виробляти високоякісну конкурентоспроможну продукцію та відповідати вимогам міжнародної економічної інтеграції та глобалізації. Важливо також задовольняти потреби різних країн у продовольчих продуктах і забезпечувати адекватний рівень продовольчої безпеки в Україні.

Питанню рівня продовольчого забезпечення приділяють увагу багато науковців, серед яких слід відзначити О. Гойчук, Ю. Іванова, С. Квашу, А. Куценко, Є. Корнілова, Я. Пушак, П. Саблук, Г. Чорного, І. Марченка, Н. Казакову та ін. Питання розвитку та ефективності агропромислового комплексу представлені у працях Т. Осташко, О. Шпичака, О. Боднар, М. Пугачова, Н. Бурлаки, О. Балтремуса та ін. Проте, чимало питань щодо визначення як рівня, так і напрямів підвищення конкурентоспроможності аграрної сфери України на світовому ринку продовольства залишається актуальними та потребує більш досконалого аналізу та дослідження.

Метою дослідження є визначення перспектив українських експортерів на світовому ринку продовольства. Із наведеної мети дослідження випливають такі **завдання дослідження**:

- визначити фактори формування кон'юнктури світового ринку продовольства;
- охарактеризувати організаційну структуру світової продовольчої системи;
- охарактеризувати методи дослідження конкурентоспроможності країни на зовнішніх продовольчих ринках;
- проаналізувати розвиток світового ринку продовольства;
- дослідити українську продукцію на світовому ринку продовольства;
- визначити вплив повномасштабного вторгнення РФ в Україну на світовий

ринок продовольства;

- обґрунтувати шляхи підвищення конкурентоспроможності аграрної сфери України на світовому ринку продовольства;

- визначити перспективи українських експортерів на ринку органічної продукції.

Об'єкт дослідження – розвиток світового ринку продовольства.

Предмет дослідження – тенденції та перспективи України на світовому ринку продовольства.

Методи дослідження: аналіз джерел з даної проблеми, індукція і дедукція, систематизація і узагальнення літературно-критичного матеріалу, зібраного в процесі дослідження, економіко-математичні методи, експертних оцінок, оптимізації, метод порівняння, графічний метод тощо.

Інформаційна база роботи складає головні положення теорії міжнародної торгівлі, дослідження вітчизняних та іноземних вчених, законодавчі акти, статистичні дані Державного комітету статистики України. Також в роботі використовуються інформаційно-аналітичні матеріали від Євростату, звіти Всесвітньої торгової організації, Світового Банку, інформаційні та періодичні видання, а також ресурси мережі Інтернет.

Апробація результатів магістерської роботи. Наукові положення та висновки, отримані в результаті магістерського дослідження, представлені автором на III Міжнародній науковій конференції «Наукові відкриття та фундаментальні наукові дослідження: світовий досвід» (24 листопада 2023 р., м. Вінниця).

Структура дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків; містить 79 сторінок тексту, 31 рисунків. Список джерел містить 68 найменувань літератури, 25 електронних публікацій.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОН'ЮНКТУРИ СВІТОВОГО РИНКУ ПРОДОВОЛЬСТВА

1.1. Фактори формування кон'юнктури світового ринку продовольства

Сучасний світовий ринок продовольства розвивається в умовах зростаючої інтернаціоналізації. Ця інтернаціоналізація виявляється у зміцненні економічних зв'язків між країнами, у виході за межі національних кордонів у виробництві та зростанні міжнародного обміну товарами та послугами, які виробляються на світовій арені.

Як і будь-який інший ринок, світовий ринок продовольства підпорядкований власній кон'юктурі (яка визначається співвідношенням попиту і пропозиції, розподілом впливу між основними учасниками). Кон'юнктура світового ринку постійно змінюється під впливом сукупності кон'юктуроутворюючих факторів, причин і умов розвитку господарства (рис. 1.1):

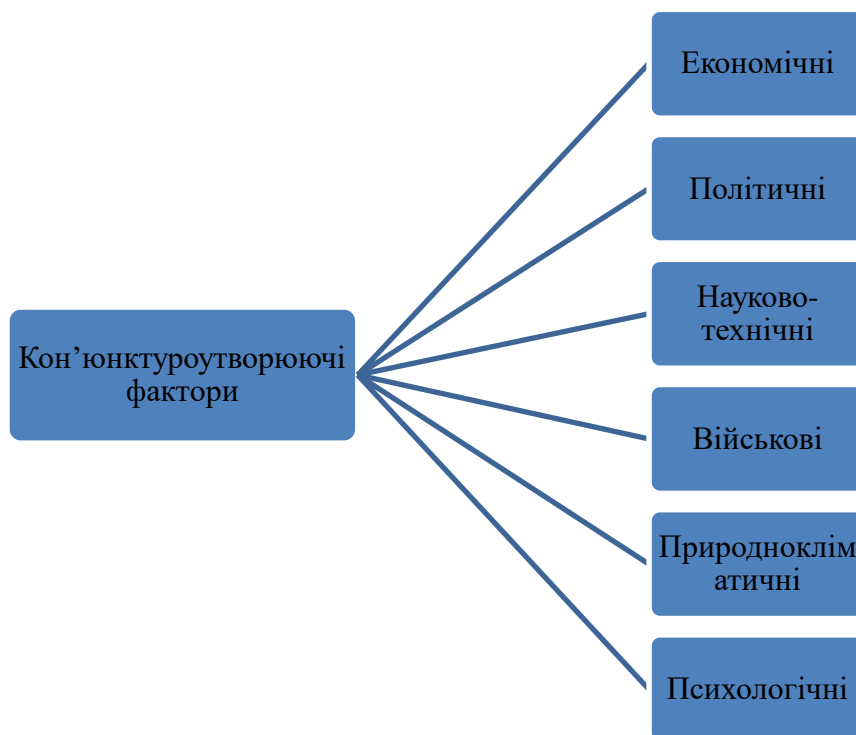

Рис. 1.1. Фактори формування кон'юнктури світового ринку [23]

Уся сукупність кон'юктуроутворюючих факторів структурується на:

- постійно діючі та тимчасові, випадкові, стихійні;
- фактори стимулюючі та фактори, які стримують розвиток економіки;
- фактори циклічні та нециклічні.

Вважаємо, що основними факторами, які впливають на світовий ринок продовольства, є такі (рис. 1.2):

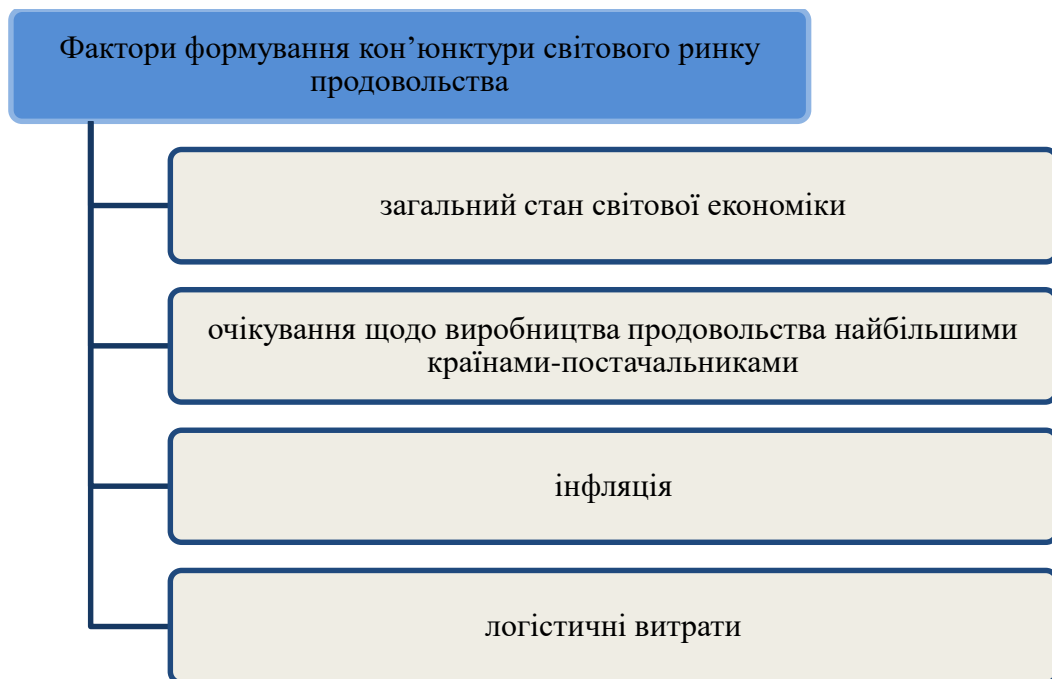

Рис. 1.2. Фактори формування кон'юнктури світового ринку продовольства [1]

Отже, одним з основних факторів є загальний стан світової економіки. Хоча зміни в економіці впливають на всі галузі господарської діяльності, а не тільки на конкретні ринки, ігнорувати цей загальний фактор не можна.

Прогнози щодо виробництва продукції в найбільших країнах-постачальниках становлять важливий фактор у формуванні кон'юнктури на світовому ринку продовольства. Оскільки агропродукцією торгують на біржі, то очікування брокерів та інших учасників ринку стосовно змін у обсягах пропозиції сільськогосподарських товарів мають велике значення для формування цін. Додатково важливий вплив на ціноутворення виникає

завдяки психологічному впливу, оскільки часто цінові зміни спричинюються не самими змінами в обсягах пропозиції, а очікуваннями цих змін.

Серед факторів, що також впливають на кон'юнктуру світового ринку продовольства, слід відзначити інфляцію. З економічної точки зору, зростання інфляції сприяє загальному підвищенню цін, але при досягненні певного критичного рівня, інфляція може призвести до зменшення попиту на продовольство, що впливає на падіння цін на нього.

Ще одним важливим фактором, який формує глобальну кон'юнктуру на ринку продовольства, є транспортні витрати. Оскільки більшість перевезень здійснюється морським шляхом, можна припустити, що світова ціна на продовольство також сильно залежить від світових цін на паливо, зокрема, нафту.

Продовольча безпека на світовому ринку продовольства також залежить від багатьох факторів (рис. 1.3).

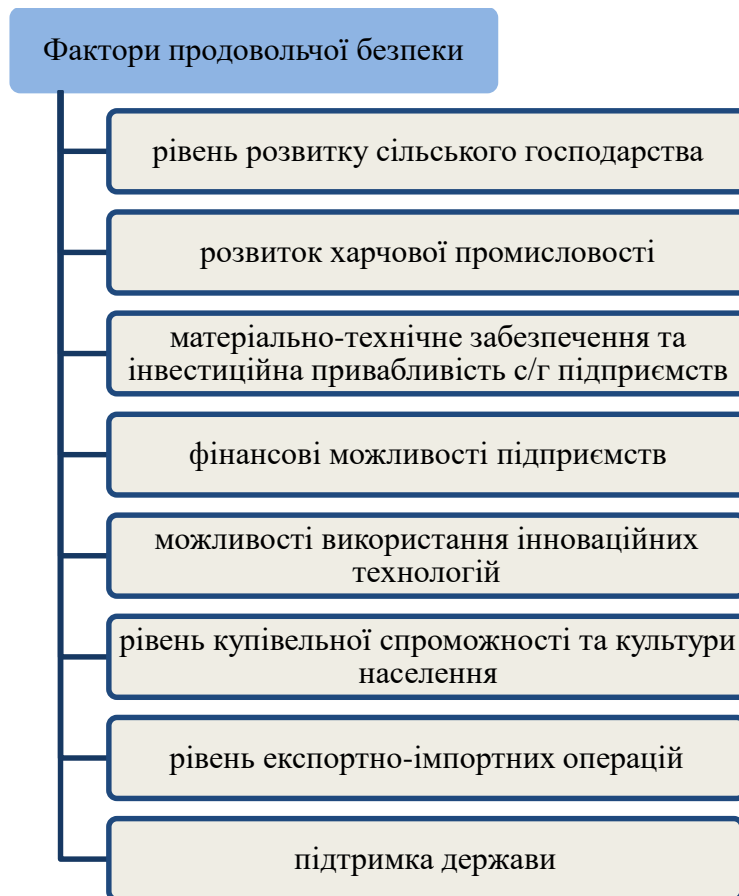

Рис. 1.3. Фактори продовольчої безпеки [34]

Роль національного сільського господарства у забезпеченні продовольчої безпеки була чітко визначена під час конференції ФАО в Нідерландах у вересні 1999 року, яка відбулася у місті Маастрихт. Під час цієї конференції було прийнято Концепцію багатофункціональності сільського господарства, в якій відзначалося, що для забезпечення продовольчої безпеки разом з підвищенням ролі охорони навколишнього середовища та розвитку сільських регіонів потрібен сталий розвиток сільського господарства. Ця конференція визначила основи для встановлення цілей і практичних рекомендацій, спрямованих на досягнення стабільного розвитку сільського господарства та забезпечення продовольчої безпеки. У Концепції були сформульовані принципові положення взаємодії між виробництвом сільськогосподарської продукції та суспільними благами, тому ставилося питання про необхідність державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників.

Сучасний стан аграрного сектора України свідчить про недостатній рівень реалізації цих принципів. Їх здійснення вимагає дієвих заходів щодо забезпечення продовольчої безпеки держави на основі багатофункціонального стабільного розвитку сільського господарства та сільських територій.

Для розвитку сільського господарства доцільно сконцентрувати зусилля на вирішенні проблем підвищення родючості ґрунту, розширення посівів сільськогосподарських культур та пасовищ за рахунок невикористовуваних орних земель; створення економічних умов сільськогосподарським товаровиробникам для гідної оплати їхньої праці, інвестування в модернізацію і технічне переозброєння виробництва; підвищення ефективності державної підтримки, приділення особливої уваги забезпеченню фінансової стабільності і платоспроможності галузі; вдосконалення механізмів регулювання агропродовольчого ринку, усунення цінових диспропорцій на ринку сільськогосподарської продукції та матеріально-технічних ресурсів; збільшення фінансового забезпечення реалізації соціальних програм на селі. Це дасть змогу вирішити проблему забезпечення продовольчої безпеки

країни[22].

Аграрний сектор є галуззю, яка потребує фінансової підтримки для свого нормального функціонування, і ця підтримка передбачає залучення додаткових фінансових ресурсів, переважно у вигляді короткострокових кредитів, для оплати поточних витрат та забезпечення оперативної діяльності. Оскільки в сільському господарстві існує великий період між витратами на оборотний капітал і отриманням прибутку, сільськогосподарським підприємствам потрібні значні суми коштів для покриття сезонних витрат. Зберігати значні грошові резерви на дані цілі протягом тривалого періоду економічно нерентабельно. Тому набагато ефективніше формувати мінімальні запаси та кошти для операцій з власних джерел, а також використовувати позичкові кошти [47].

Через війну сільське господарство менш привабливим об'єктом інвестицій, ніж інші галузі економіки країни. Основною причиною цього є те, що виробничий цикл сільськогосподарської продукції характеризується тривалістю більше одного року, причому витрати нарастають поступово від початку виробництва до його завершення, після чого відбувається вивільнення коштів. Інвестори, як правило, віддають перевагу галузям зі швидким оборотом капіталу та швидкою окупністю інвестицій. Враховуючи наявність підвищених ризиків, пов'язаних з можливістю недосягнення запланованих обсягів виробництва через об'єктивні обставини, наприклад стихійні лиха або інші фактори, не пов'язані з фермером, ця особливість сільського господарства є не тимчасовою, а структурно специфічною для сільського господарства, конкретних умов та факторів розвитку галузі. та окремих сільськогосподарських підприємств, що може проявлятися в умовах інвестиційного ринку.

Таким чином, сільське господарство є найважливішою сполучною ланкою агропромислового комплексу. Воно займає особливе місце не тільки в АПК, але і у всьому господарському комплексі країни. Продукція сільського господарства є головним джерелом задоволення благ населення. У сільському

господарстві використовуються такі специфічні засоби виробництва як земля, рослини, тварини, мікроорганізми. Тут вельми тісно переплітаються економічні процеси відтворення з природними. Ця сфера господарського комплексу створює харчову продукцію для населення, вона є джерелом сировини для промисловості, включає у себе землеробство і тваринництво, раціональне поєднання яких дозволяє ефективно використовувати матеріальні та трудові ресурси.

Кон'юнктура світового ринку продовольства – не тільки об'єкт дослідження. Національний бізнес повинен прагнути до того, щоб чинити на неї найбільш активний вплив, формувати і підтримувати кон'юнктуру світового ринку у вигідному для себе напрямку. Це має суттєве значення при проведенні активної зовнішньоекономічної політики.

1.2. Організаційна структура світової продовольчої системи

Світовий продовольчий ринок - це система обміну продовольчими товарами, що історично склалася і постійно розвивається, функціонує на основі міжнародного поділу праці у сфері виробництва сільськогосподарської продукції та продовольчих товарів та міжнародних економічних відносин у галузі торгівлі сільськогосподарською сировиною та продовольчими товарами між країнами. Цей ринок характеризується складним комплексом міжнародних продовольчих регіональних та товарних ринків, неоднорідністю та динамізмом. Товарні та фінансові продовольчі потоки рухаються у різних напрямках та взаємодіють один з одним. У зв'язку з цим проблематично аналізувати взаємодію країн-учасниць світової торгівлі продовольством та прогнозувати ситуацію як на світовому продовольчому ринку загалом, так і на окремих міжнародних ринках.

Світова продовольча система – це система економічних відносин між виробниками, посередниками і споживачами сільськогосподарської сировини і продуктів харчування, а також національними регуляторами міжнародної

торгівлі продовольчими товарами [4].

Глобальна продовольча система представлена складними широким набором суб'єктів ринку, що виробляють ресурси, сільськогосподарську сировину і готову харчову продукцію, а також суб'єктів, зайнятих у всіх секторах маркетингу, транспорту, торгівлі та громадського харчування. До суб'єктів продовольчої системи також відносяться наукові організації, які проводять прикладні дослідження в зазначених секторах, організації, що приймають рішення з управління та розвитку продовольчого сектору економіки на національному рівні, а також організації, що визначають основні напрямки розвитку продовольчої політики на міжнародному рівні. Таким чином, світова продовольча система являє собою сукупність галузей, які беруть участь у виробництві харчування для людини (рис. 1.4).

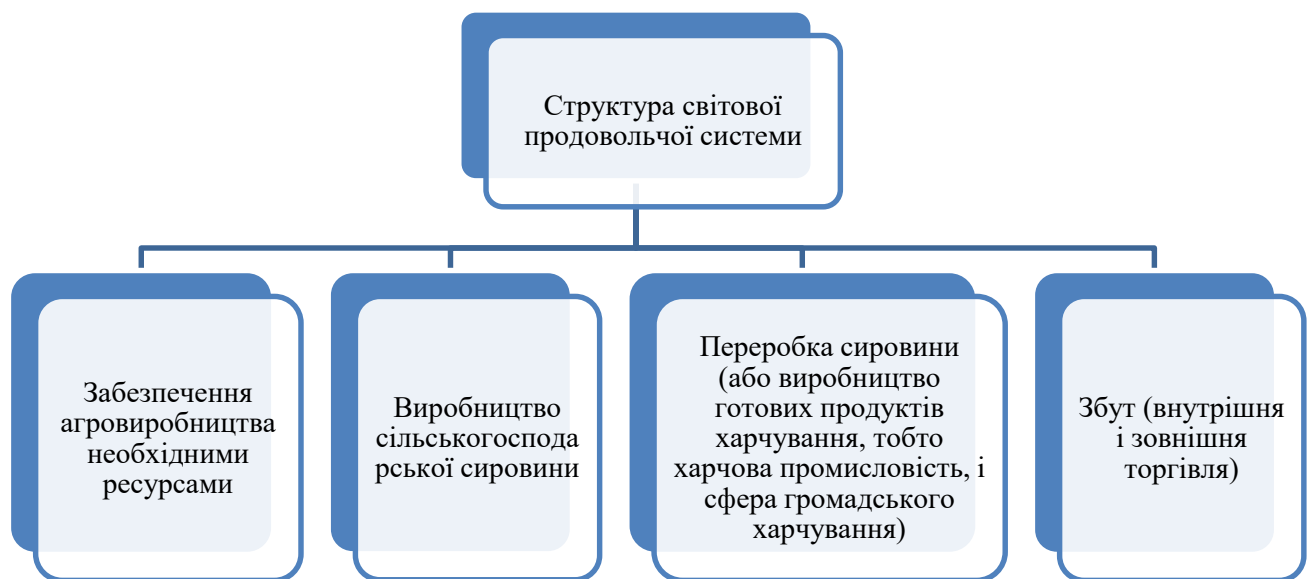

Рис. 1.4. Структура світової продовольчої системи [21; 22]

Як видно з представлених на малюнку структур, учасниками глобальної продовольчої системи є одночасно і дрібні сировинні компанії в невеликих країнах і великі ТНК, що базуються в США. Тому спроби поєднати всі організаційні структури та особливості виробничих функцій цих структур в одну універсальну модель не увінчаються успіхом.

При цьому слід зазначити, що світова продовольча система є взаємодією

економічних відносин між суб'єктами, заснована на зростаючій інтернаціоналізації та глобальній раціоналізації виробництва та споживання продовольства. Ці процеси сприяють як формуванню центрів сільськогосподарського виробництва та спеціалізованих регіональних ядер, так і відтворенню та ретрансляції на периферію світової продовольчої системи тих тенденцій у розвитку харчової та суміжних галузей, які мали місце у цих ядрах.

Як спеціалізовані структури, так і широко диверсифіковані машинобудівні компанії (Ford, Renault та ін.), хімічні компанії (Bayer, Hoechst, Basf, DuPont.) тощо), кормові та насінневі компанії. У той самий час постачання засобів виробництва сільського господарства часто здійснюють підприємства, основний діяльністю яких цей вид діяльності перестав бути. Наприклад, один із найбільших у світі виробників кормів є дочірнім підприємством нафтової компанії British Petroleum. У розвинених країнах частку чотирьох-семи компаній ресурсного сектора припадає 50-60% ринку супутніх товарів [45]. Однак через таку високу концентрацію існують ніші малих та середніх компаній, які мають високу спеціалізацію, в основному за окремими видами сільськогосподарського та харчового обладнання, а також кормів та насіння.

Підприємства, які працюють із сільськогосподарською сировиною, можна розділити на:

- сімейні ферми;
- кооперативи сільськогосподарських виробників, які виконують спільні функції у певних сферах діяльності (постачання сировини та реалізація готової продукції);
- вертикально-інтегровані підприємства, що об'єднують весь цикл від виробництва продуктів харчування до доставки кінцевому споживачеві.

Сектор переробки сільськогосподарської сировини, тобто харчова промисловість, як і сировинний сектор, представлений підприємствами різних розмірів та структур власності. Незважаючи на важливість фактора отримання

конкурентних переваг за рахунок масштабу виробництва в цьому секторі, більш як половина підприємств харчової промисловості в розвинених країнах мають менше 20 працівників на кожному. Як правило, це сільські кооперативні підприємства, що переробляють місцеву сировину. Однак більшість готових до вживання продуктів харчування виробляються великими підприємствами, переважно транснаціональними.

В останні десятиліття маркетинговий сектор продовольчої системи (ланка між оптовою та роздрібною торгівлею) виділився у практично самостійну галузь агробізнесу, що включає спеціалізовані оптово-роздрібні підприємства та пов'язані з ними філії вертикально інтегрованих компаній. Поява супермаркетів та торгових центрів - це нова структура продовольчого ринку, що інтегрує останню ланку продовольчо-промислового ланцюга. Аналогічному процесу сприяло розвиток фастфуду та самообслуговування, що призвело до трансформації організаційної структури сектору громадського харчування.

Процес розвитку НТП, що стосується глобальної продовольчої системи, також вплинув на структуру ринку. Наукові розробки в галузі сільськогосподарської біотехнології у 1970-1980-х роках перебували на початковому етапі побудови нової технологічної системи, що вимагало значних витрат, складної технологічної інфраструктури та компетентного персоналу, що було під силу лише великим компаніям. З цієї причини дослідження та розробки на той час були зосереджені в кількох компаніях. Як правило, лише невелика кількість компаній займалася виключно харчовою галуззю. В основному це були компанії хімічного профілю з високим ступенем диверсифікації продукції, включаючи виробництво добрив, пестицидів, гербіцидів, засобів догляду за рослинами та вакцин для худоби. Економічна мета досліджень у галузі сільськогосподарської біотехнології полягала у створенні генетично модифікованих культур із зміненими агрономічними характеристиками та формуванні на хвилі "зеленої революції" єдиної товарної інноваційної політики з такими запатентованими продуктами, як пестициди.

Пізніше, у 1980-х роках, до створення нових продуктів приєдналися сільськогосподарські та харчові компанії. У цей час цілі та завдання створення нових ГМ-культур розширилися за рахунок надання продуктам харчування нових споживчих якостей, а отже, розширилося і коло компаній, зацікавлених у нових продуктах [54].

Оскільки дослідження та розробки в галузі ГМО проводилися в основному в приватному секторі, як тільки знаходилися економічно перспективні рішення щодо їх комерціалізації, компанії-власники винаходів створювали відповідні організаційні структури. Таким чином, у рамках відповідних сільськогосподарських підгалузей та різних промислових секторів виникали по суті ідентичні корпоративні суборганізації та незалежні компанії, які згодом отримали загальну назву "сільськогосподарська біотехнологія" [46; 61].

Дослідження, які проводяться некорпоративними організаціями (університетами, незалежними дослідницькими центрами), фінансуються самими компаніями, і лише невелика частина - розвиненими країнами. Тому частку державних підприємств припадає лише невелика частина нових організацій, створених для виробництва ГМ-культур.

Таким чином, практично всі товарні інновації в галузі сільськогосподарської біотехнології вперше було впроваджено у систему великого приватного агробізнесу.

В галузі органічного сільського господарства дослідницькі роботи з розробки методів ведення сільського господарства та нових продуктів спочатку проводились у рамках фермерських асоціацій та кооперативів. Тому право власності на результати цих досліджень було державним.

Як зазначалося, органічне сільське господарство яке виробляє нові види продукції, а й формує особливу систему взаємодії людини із довкіллям у сенсі і практикує альтернативні методи ведення сільського господарства, засновані на екологічно чистих технологіях, у вузькому значенні. У галузі також ведуться серйозні наукові розробки, спрямовані на пошук ефективних

агротехнічних рішень за допомогою природних засобів захисту від хвороб рослин та тварин та органічних методів живлення ґрунту.

На комерційному етапі розвитку галузі в дослідженнях та розробках беруть активну участь уряди, міжнародні та неурядові організації. Таким чином, на другому етапі власність на результати досліджень в органічному секторі продовольчого ринку розподіляється між приватним та державним секторами. В результаті розширюються можливості доступу на ринок для різних організаційних структур по всьому продовольчому ланцюжку - від фермерських господарств до великих корпорацій. Це призвело до появи нового типу компаній, що спеціалізуються на виробництві екологічно чистих продуктів харчування у всіх ключових секторах продовольчої системи – від ресурсного до маркетингового.

Перша група секторів, що постачають ресурси для сільського господарства, раніше за інших була порушена "генетичною" хвилею науково-технічних процесів і тому зазнала найбільших організаційних змін.

У цій групі виділяються дві категорії підприємств. Перша - це компанії "першого покоління", що вийшли на ринок сільськогосподарської біотехнологічної продукції в 1970-х - на початку 1980-х років і, як правило, мають потужну і велику дослідницьку базу і зарекомендували себе як лідери НТП в галузі. Інша категорія - компанії "другого покоління", що спеціалізуються на конкретних видах досліджень, починаючи від розшифрування геномів рослин і закінчуючи створенням екологічно чистих пестицидів та вакцин. Багато компаній "другого покоління" намагаються дистанціюватися від роботи з великими компаніями, які виробляють сільськогосподарські ГМ-препарати, саме через репутацію великих компаній як послідовних прихильників генетичних технологій [39].

В рамках усієї багатогалузевої системи виробництва засобів виробництва для сільського господарства такі сектори, як виробництво насіння, кормів, посадкового матеріалу для аквакультури, мікроорганізмів та пестицидів (в основному інсектицидів, гербіцидів, регуляторів росту та

ветеринарних препаратів), виявилися найбільше порушені новою хвилею НТП щодо організаційних структур. Тому біотехнологічні компанії, що працюють у цих секторах, мають досить вузьку спеціалізацію НДДКР і методологічно можуть бути віднесені одночасно до кількох секторів економіки. Проте, за принципами класифікації товарних галузей, щонайменше третину таких підприємств можна зарахувати до ресурсорієнтованого агропромислового комплексу.

Біотехнологічні компанії або їх частини прийнято називати "life science companies", оскільки результати їх досліджень використовуються в кількох галузях (як правило, у фармацевтиці та виробництві ліків, за винятком харчової промисловості), що не відповідає їх природі.

Найбільш близькі до споживачів галузі роздрібної торгівлі та громадського харчування, для яких початок 2000-х років став періодом бурхливих організаційних змін. Ця тенденція є результатом взаємодії суперечливих різноспрямованих факторів [22].

З одного боку, виробники та споживачі органічної продукції надають перевагу чіткій ідентифікації кінцевого продукту, що можливе лише за наявності відповідної організаційної структури та незалежної мережі дистрибуції. З іншого боку, організаційний поділ оптових і роздрібних продавців тягне у себе значні витрати як традиційного, так ГМ-сектора, і виникає зворотна реакція.

Таким чином, світова продовольча система об'єднує різноманітні та численні сектори та суб'єкти. У сучасних умовах процесу глобалізації світової економіки, що поглиблюється, коли науково-технічний прогрес надає позитивний вплив на аграрний сектор, який, у свою чергу, перетікає в харчовий сектор, і коли посилюється тенденція до вертикальної інтеграції, цілком правомірно говорити про формування масштабної технологічної системи промислового виробництв, продуктів харчування, що включає основні та допоміжні галузі. Так воно й було. Однак за цією простотою, що здається, ховається складне питання про численні зв'язки і взаємодію інтересів

суб'єктів, що складають продовольчу сферу світової економіки.

1.3. Методи дослідження конкурентоспроможності країни на зовнішніх продовольчих ринках

На сьогоднішній день в умовах трансформації економіки та конкуренції на міжнародних ринках товарів, одним з найважливіших інструментів в зовнішньоекономічній політиці є зовнішня торгівля.

Важливими товарами для кожної держави є продукти харчування, яке виступає, як джерело, яке задовольняє основні потреби населення, а продукція сільського господарства має більшу сферу призначення. Тому логічно впливає необхідність застосування методичного апарату дослідження конкурентоспроможності нашої країни на світовому ринку продовольства.

Напрями дослідження щодо підходів до міжнародної конкурентоспроможності країни на міжнародному ринку продовольства можна згуртувати на декількома позиціями:

1) Виявлення конкурентних переваг країни на зовнішньому ринку продовольства.

Конкурентоспроможність країни головним чином залежить і реалізується через торгівлю та визначається наявністю конкурентних галузей.

Основними статистичними показниками зовнішньоторговельного балансу є торговельний баланс та співвідношення експорту до імпорту. В економічній літературі під динамічним характером коефіцієнта покриття P_j розуміють здатність економічного суб'єкта адаптуватися до конкурентного середовища, що змінюється, і його тенденцію до зміцнення своїх конкурентних позицій коефіцієнта покриття j -ї категорії товарів чи послуг. Розмір називається індексом конкурентоспроможності:

$$C_j = P_t \div P_o \quad (1.1) \quad [24]$$

Якщо певний тип індексу конкурентоспроможності у довгостроковій перспективі

Може бути вироблено більше одного (або 100%) продукту чи послуги.

Робиться висновок про те, що країна має на зовнішньому ринку певног вид товару порівняльну перевагу перед партнерами чи іншими потоками.

2) Показник виявленої відносної переваги або компаративної переваги:

$$КПіj = \ln [(E_{xij}/I_{mij}) / (E_{xi}/I_{mi})] \quad (1.2)[24],$$

де КПіj – показник компаративної переваги і-ї країни за j-м товаром; E_{xi} , I_{mi} – експорт та імпорт і-ї країни; E_{xij} , I_{mij} – експорт та імпорт j-того товару і-ї країни.

Коефіцієнт компаративної переваги країни за групами товарів – показник, який показує наявність у країні відносної переваги у відповідній групі товарів чи такою перевагою користуються її партнери.

Якщо $КРіj > 0$, то для j-го продукту це означає – у країні є порівняльна перевага при експорті до інших країн. Коли $КРіj < 0$ закордонні партнери мають порівняльну перевагу в експорті j-го продукту.

Також було використано модель тренд-аналізу, за допомогою якої можна спрогнозувати показники.

Для визначення сильних та слабких сторін України на продовольчому ринку було використано SWOT-матрицю. Метод SWOT-аналізу вважається найбільш прийнятним для цих досліджень, оскільки він допомагає розглядати об'єкт дослідження з чотирьох різних сторін: визначити сильні сторони його функціонування, виявити слабкі сторони його діяльності, а також оцінити можливості та загрози його майбутнього розвитку. Цей глибокий аналіз допомагає виявити наявні резерви, потенційні ризики та сприяє розробці перспективного плану розвитку, спрямованого на значне підвищення конкурентоспроможності та ефективності.

Застосування методу побудови SWOT-матриці для дослідження конкурентоспроможності національної органічної продукції передбачає виділення основних чинників, які впливають на конкурентоспроможність. Потім слід визначити, наскільки ці чинники впливають на розвиток галузі

загалом та розділити їх на позитивні та негативні. Також необхідно дослідити наявні механізми та результати впливу кожного з цих чинників. У результаті проведеного дослідження отримаємо реальну оцінку сільськогосподарської галузі на ринку, а це дозволить зробити прогнози щодо перспективного розвитку та функціонування цієї галузі.

За допомогою даних методів дослідження можна охопити аналіз системи міжнародної конкурентоспроможності України на світових ринках продовольства [24].

Висновки до першого розділу

За результатами проведеного дослідження кон'юнктури світового ринку продовольства, можна зробити такі висновки:

1. Визначено, що кон'юнктура світового ринку постійно змінюється під впливом сукупності кон'юнктурутворюючих факторів, причин і умов розвитку господарства. Одним з основних факторів є загальний стан світової економіки. Прогнози щодо виробництва продукції у найбільших країнах-постачальниках є одним з ключових факторів, що визначає кон'юнктуру на світовому ринку продовольства. Серед факторів, що також впливають на кон'юнктуру світового ринку продовольства, слід відзначити інфляцію. Ще одним важливим фактором, який формує глобальну кон'юнктуру на ринку продовольства, є транспортні витрати. Однак кон'юнктура світового ринку продовольства – не тільки об'єкт дослідження. Національний бізнес повинен прагнути до того, щоб чинити на неї найбільш активний вплив, формувати і підтримувати кон'юнктуру світового ринку у вигідному для себе напрямку. Це має суттєве значення при проведенні активної зовнішньоекономічної політики.

2. Виявлено, що світова продовольча система об'єднує досить різноманітні і численні галузі та суб'єкти. В сучасних умовах поглиблення

процесів глобалізації світової економіки при активній дії на аграрні галузі науково-технічного прогресу і поширення цих процесів на продовольчий сектор, що підсилили тенденції вертикальної інтеграції, стає цілком правомірним говорити про формування великої технологічної системи виробництва продовольства з промислового типу, що складається з основних і допоміжних галузей. Економічний, соціальний, цивілізаційний зміст існування світової продовольчої системи і функціонування світового ринку продовольства можна сформулювати просто – забезпечення населення планети речовинами, необхідними для життєдіяльності людини.

3. Запропоновано основні методи дослідження, які були використані в роботі. При характеризуванні стану міжнародної конкурентоспроможності продовольства та шляхи її підвищення аналізуються:

- статистичні дані, які показують стан системи зовнішньої торгівлі продовольством та можливі тренди її розвитку;

- компаративні переваги та конкурентні переваги, які визначають основні точки зростання кількості обсягів зовнішньої торгівлі на продовольчому ринку.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО СТАНУ СВІТОВОГО РИНКУ ПРОДОВОЛЬСТВА

2.1 Аналіз розвитку світового ринку продовольства

Історично міжнародна торгівля була однією з найважливіших форм міжнародних відносин, яка реалізує міжнародний поділ праці і світогосподарських процесів. У рамках міжнародного поділу праці відбувається обмін товарами та послугами між різними країнами.

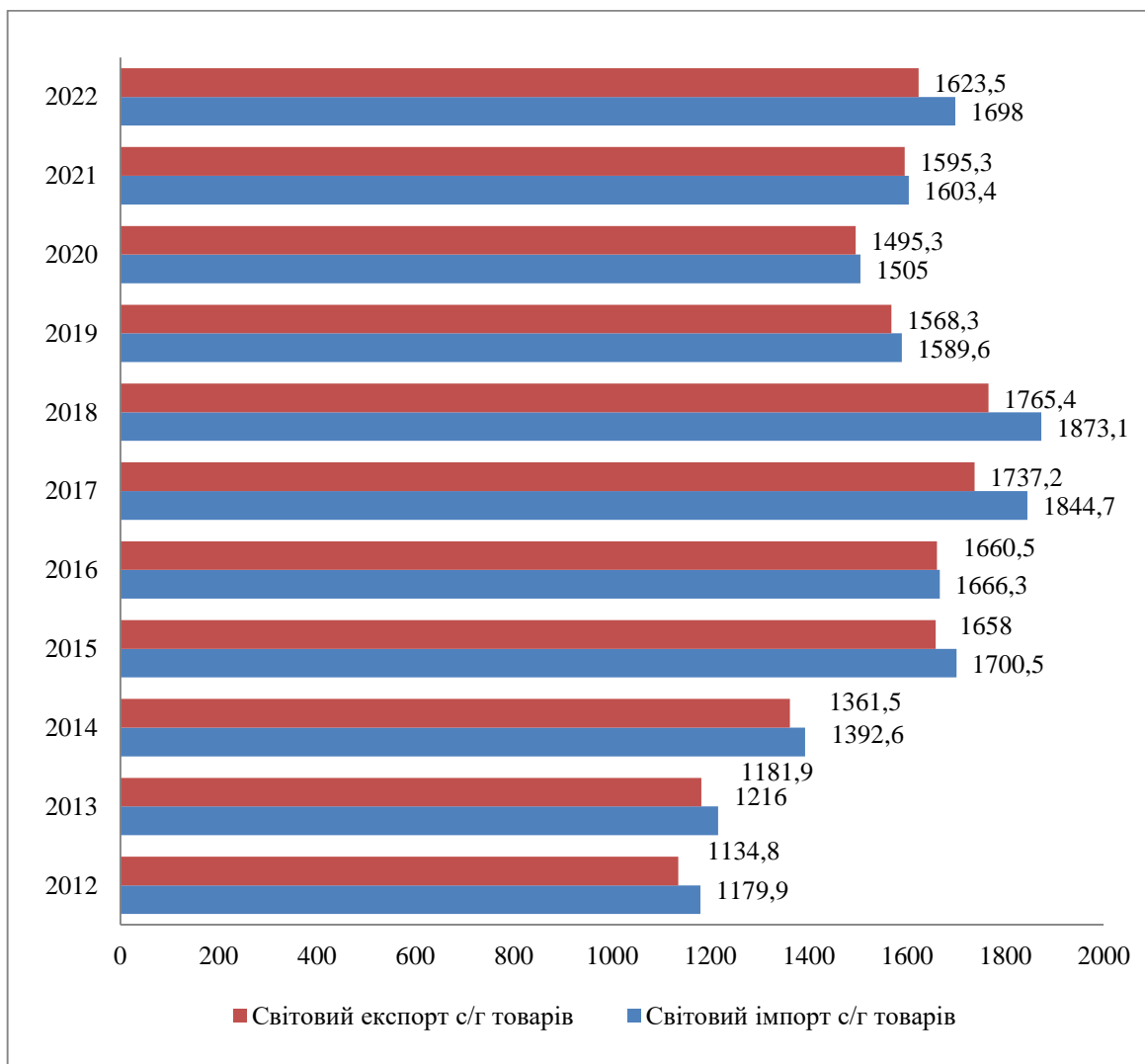

Рис. 2.1. Динаміка світової торгівлі сільськогосподарськими товарами за 2012-2022 рр. [33]

Міжнародна торгівля сільськогосподарською продукцією є важливим

напрямом розвитку для будь-якої країни і має ряд особливостей. По-перше, існують природні обмеження попиту продовольство через фізіологічні межі людського споживання. По-друге, попит на сільськогосподарську продукцію зменшується зі збільшенням доходів населення і, навпаки, збільшується за їх зниження. По-третє, оцінка цінової еластичності та еластичності попиту на продукти харчування є складною і не має однозначної відповіді [66].

Динаміка міжнародної торгівлі сільськогосподарськими та продовольчими товарами за період з 2012 по 2022 рік свідчить про позитивні тенденції зростання як обсягів експорту, так і імпорту, за винятком років 2012, 2015 і 2020. Ці винятки пов'язані з подоланням наслідків фінансових криз, нестабільною економічною ситуацією та пандемією COVID-19 (рис. 2.1, 2.2).

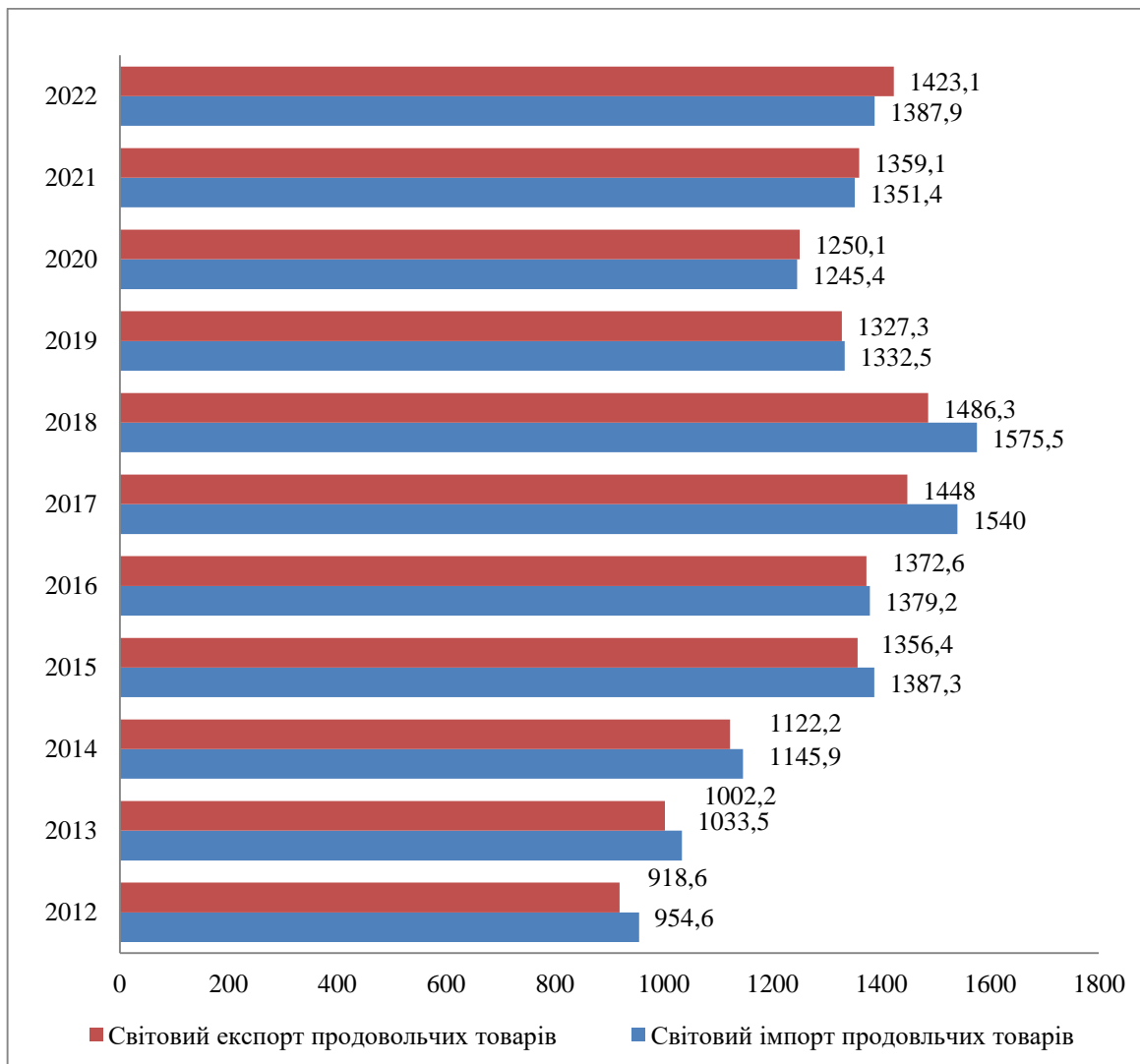

Рис. 2.2. Динаміка світової торгівлі продовольчими товарами за 2012-2022 рр. [33]

Протягом досліджуваного періоду відбулось зростання експорту сільськогосподарських товарів у 1,2 рази, що дорівнює 249,6 млрд дол., тоді як імпорт збільшився на 195,0 млрд дол., або в 1,14 рази. Щодо продовольчих товарів, то спостерігаються аналогічні темпи росту: експорт зріс у 1,2 рази або на 241,4 млрд дол., і обсяги світового імпорту продуктами харчування також зросли у 1,2 рази, що склало 182,9 млрд дол. Нестабільна економічна ситуація вплинула не лише на загальний обсяг міжнародної торгівлі, але й на світові показники експорту та імпорту сільськогосподарських товарів, як зображено на діаграмі 2.3. Крім того, ця ситуація спричинила збільшення рівня інфляції, скорочення обсягів іноземних та внутрішніх інвестицій, зменшення виробництва в промисловості та зменшення попиту на сировинні матеріали. Водночас, попит на продукти харчування залишався стабільним.

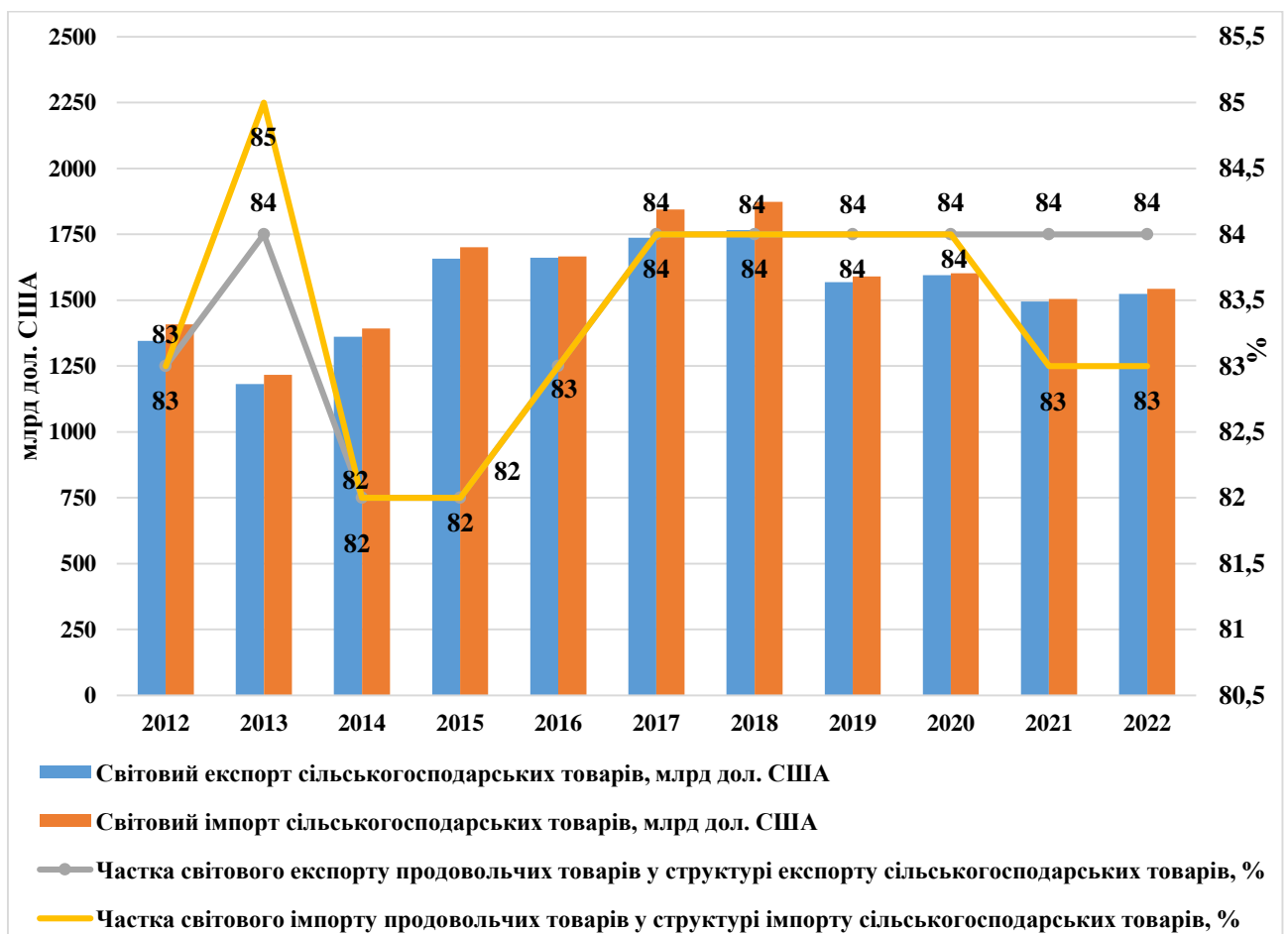

Рис. 2.3. Частка продовольчих товарів у структурі світового експорту - імпорту сільськогосподарських товарів протягом 2012 - 2022 рр. [33]

З початку пандемії COVID-19 на світовому ринку продовольства спостерігається розвиток кризових тенденцій. У багатьох країнах відбувається зменшення посівних площ та коливання врожайності сільськогосподарських культур. По всьому світу почалося подорожчання логістичних послуг з транспортування продуктів харчування та руйнування товаропровідних ланцюжків постачання продовольства, сільгосптехніки, добрив та енергоносіїв [36]. Зростання цін на сільськогосподарську сировину та продукти харчування, збільшення продовольчого дефіциту (як наслідок дисбалансу між виробництвом та розподілом ресурсів по країнах), а також кількості людей, які зазнають голоду та хронічного недоїдання, посилюють нестабільність глобального ринку продуктів харчування.

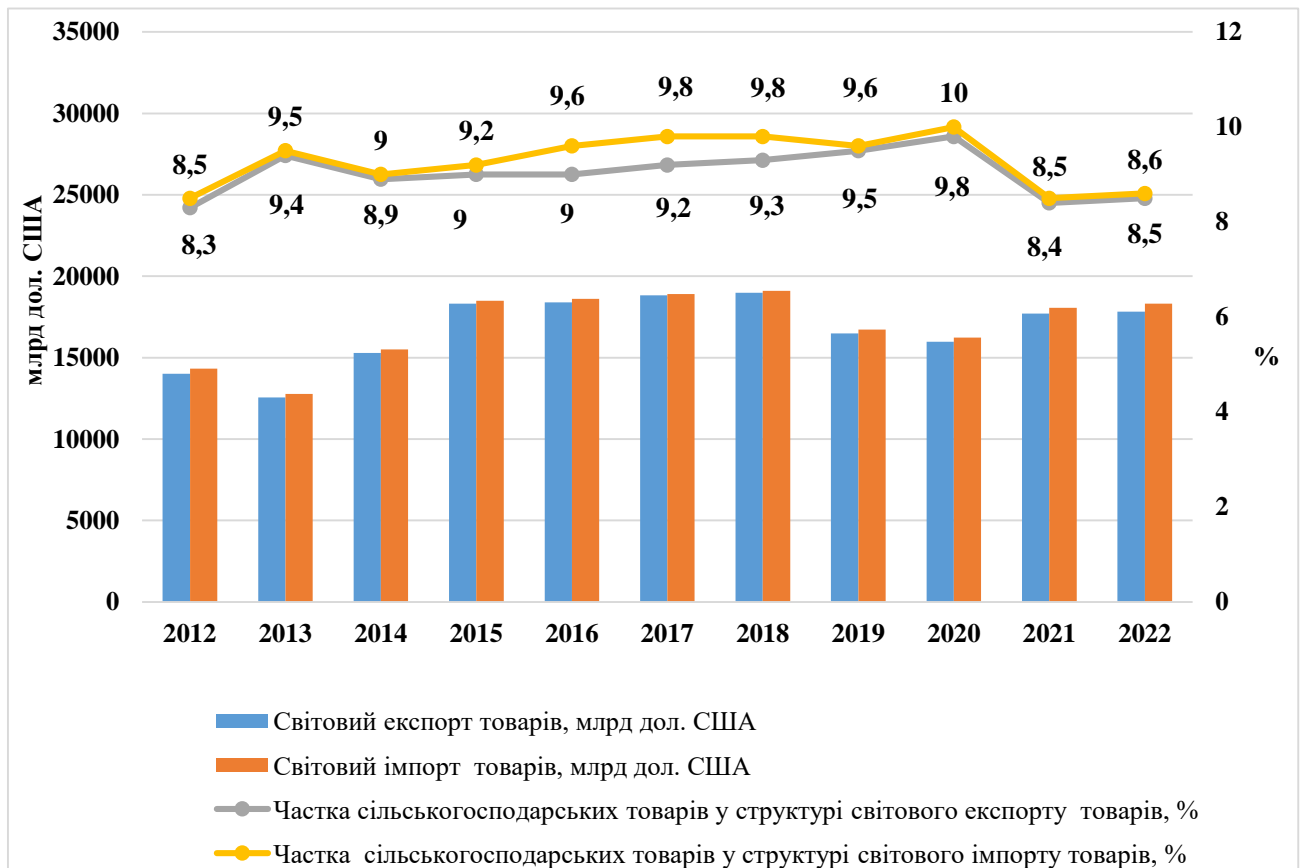

Рис. 2.4. Частка сільськогосподарських товарів у структурі світового експорту - імпорту товарів протягом 2012-2022 рр. [33]

Зменшення обсягів виробництва у 2012, 2015 і 2020 рр., а також зниження попиту на багато товарних груп призвело до скорочення

міжнародної торгівлі. Протягом цих років відбувся перерозподіл між основними товарними категоріями, і сільськогосподарські товари отримали перевагу за рахунок зменшення обсягів експорту та імпорту промислових та паливно-енергетичних товарів. Аналіз збільшення міжнародної торгівлі в період з 2012 по 2022 рр. показує, що частка сільськогосподарських товарів у структурі світового експорту та імпорту товарів залишалася стабільною і високою. У 2020 році вона становила 9,8% та 10% відповідно, а в 2022 році знизилася до 8,6% (рис. 2.4).

За досліджуваний період спостерігалися позитивні тенденції у зростанні обсягів світової торгівлі. Криза в єврозоні в 2012 р. вплинула на обсяги світової торгівлі сільськогосподарськими товарами, хоча в 2012 році відбулося невелике збільшення порівняно з попереднім роком. У 2022 р. частка сільськогосподарських товарів у структурі світового експорту - імпорту товарів збільшилась до 8,5% та 8,6% відповідно. Найгірший показник з 2012 р. було зафіксовано у 2021 р. Це пов'язано із багатьма факторами: COVID-19, агресія росії та санкції ЄС щодо рф.

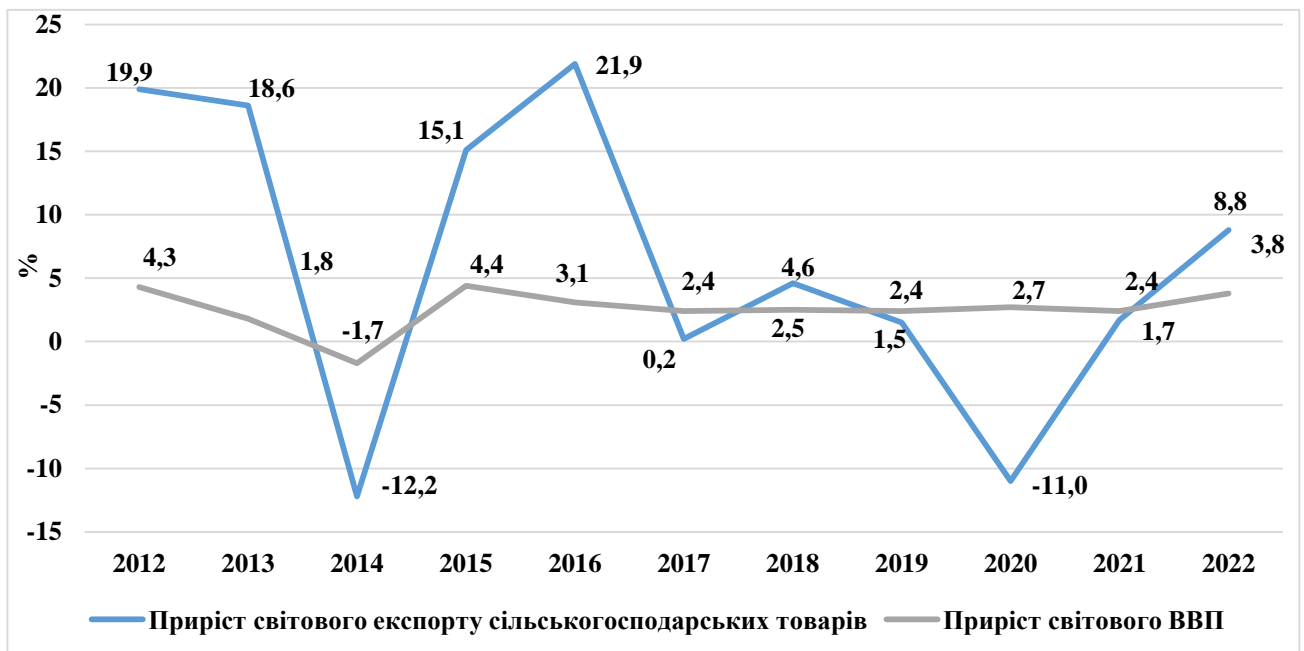

Рис. 2.5. Темпи приросту обсягів світового експорту сільськогосподарських товарів та світового ВВП протягом 2012-2022 рр. [32;

На рисунку 2.5 представлені динаміка зростання обсягів світового експорту сільськогосподарських товарів та світового ВВП протягом розглянутого періоду.

Коли щорічні темпи зростання обсягів експорту сільськогосподарських товарів виявляються більш швидкими, ніж збільшення їх виробництва і світового ВВП. У періоди 2014-2015 та 2018-2021 років міжнародна торгівля сільськогосподарськими товарами стала значущим фактором економічного росту у всьому світі. У 2012, 2017 та 2020 роках зростання світового ВВП було зумовлено іншими чинниками. Однією з особливостей сучасної міжнародної торгівлі сільськогосподарськими товарами є її збільшення на 8,8% у 2022 році у порівнянні з 2021 роком, незважаючи на помірне зростання світового ВВП на 3,8%. Темпи зростання світового експорту сільськогосподарських товарів корелюють зі змінами у світовому ВВП, але експорт виявляється більш волатильним. Це свідчить про те, що сучасні умови призводять до того, що торгівля сільськогосподарськими товарами, так само як і торгівля загальними товарами, втрачає свою позицію як фактор економічного зростання. Це обумовлено тривалою рецесією в ЄС, падінням світових цін на нафту, впровадженням протекціоністської торговельної політики країн, а також санкціями проти росії та ін. [67].

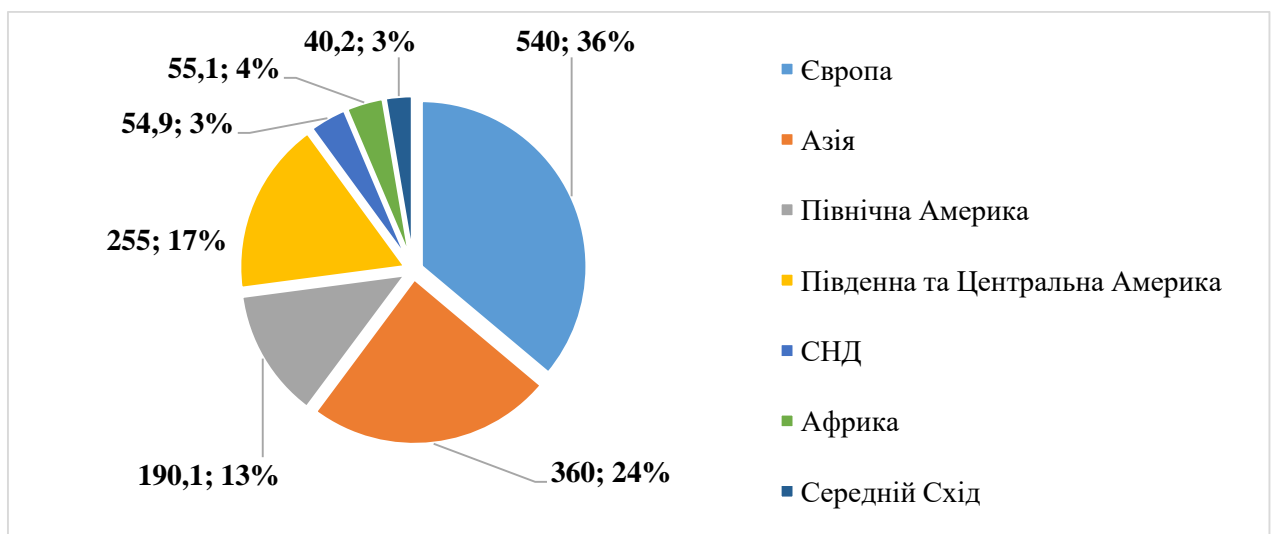

Рис. 2.6. Регіональний розподіл світового експорту сільськогосподарських товарів у 2022 р., млрд дол., % [33]

Аналіз структури світового експорту сільськогосподарських товарів у 2022 році підтвердив, що найбільшим експортером є Європа, яка становить 36% загального світового обсягу експорту сільськогосподарських товарів, що дорівнює 540 млрд дол. в еквіваленті. Наступними за ЄС йдуть Азія з часткою 24% (360 млрд дол.) та Південна і Центральна Америка з 17% (255 млрд дол. США). 13% світового експорту сільськогосподарських товарів припадає на Північну Америку, що становить 190,1 млрд На п'ятому місці розташовані країни Африки, які складають 4% або 55,1 млрд дол. в еквіваленті. Найменший обсяг експорту, а саме 3%, можна відмітити у країнах Середнього Сходу, що становить 40,2 млрд дол. (рис. 2.6).

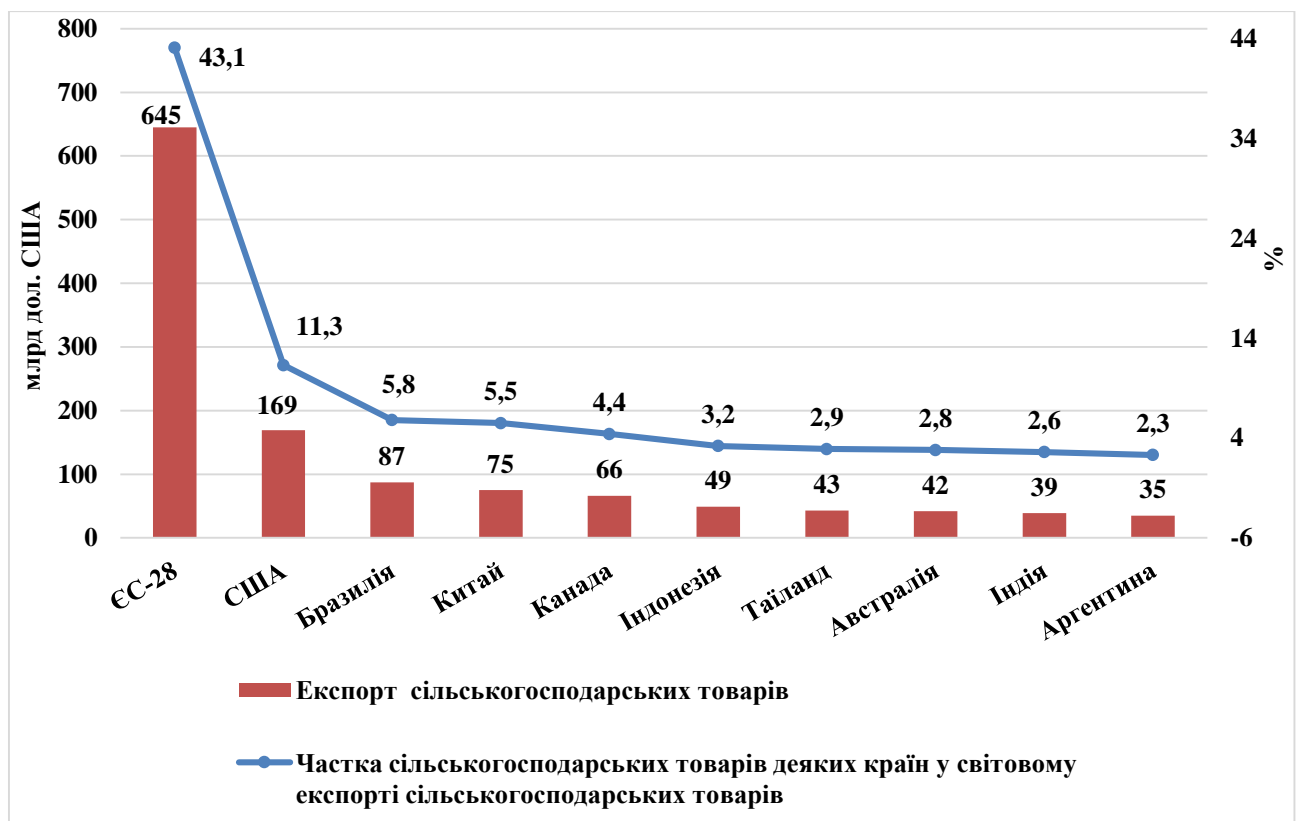

Рис. 2.7. ТОП-10 країн-експортерів сільськогосподарських товарів, 2022 р. [66]

Частка у світовому експорті сільськогосподарських товарів ТОП-10 експортерів у 2012 р. складала 64%, а в 2022 р. – 84% (+20,1%). Країни ЄС вже давно є лідерами в галузі імпорту та експорту сільськогосподарської продукції. Частка світового експорту сільськогосподарських товарів за 2012-2022 рр. зросла в Бразилії на 2,2%, Китаї – 2,7%, Індії – 1,1%, Індонезії – 1,0%,

Таїланді та Аргентині – по 0,1%. Збільшилась частка у ЄС на 6,5%, США – 2,9%, Канаді – 0,8%, Австралії – 1,2%. Також в ТОП-10 країн-експортерів сільськогосподарських товарів зайшла Індія (рис. 2.7).

Частка ТОП-10 імпортерів сільськогосподарських товарів у світовому імпорті складала 76% у 2012 році, але в 2022 році ця частка зменшилася до 71%, що показує зниження на 5%. Протягом цього періоду частка світового імпорту сільськогосподарських товарів зросла в Китаї на 6,2%, в Індії на 1,1%. У той же час, ця частка зменшилася в країнах ЄС на 5,9%, в США на 1,8%, в Японії на 5,8%, в Гонконзі (Китай) на 0,8%, в Канаді на 0,3%, в Корейській Республіці на 0,2% і в Мексиці на 0,1% (рис. 2.8).

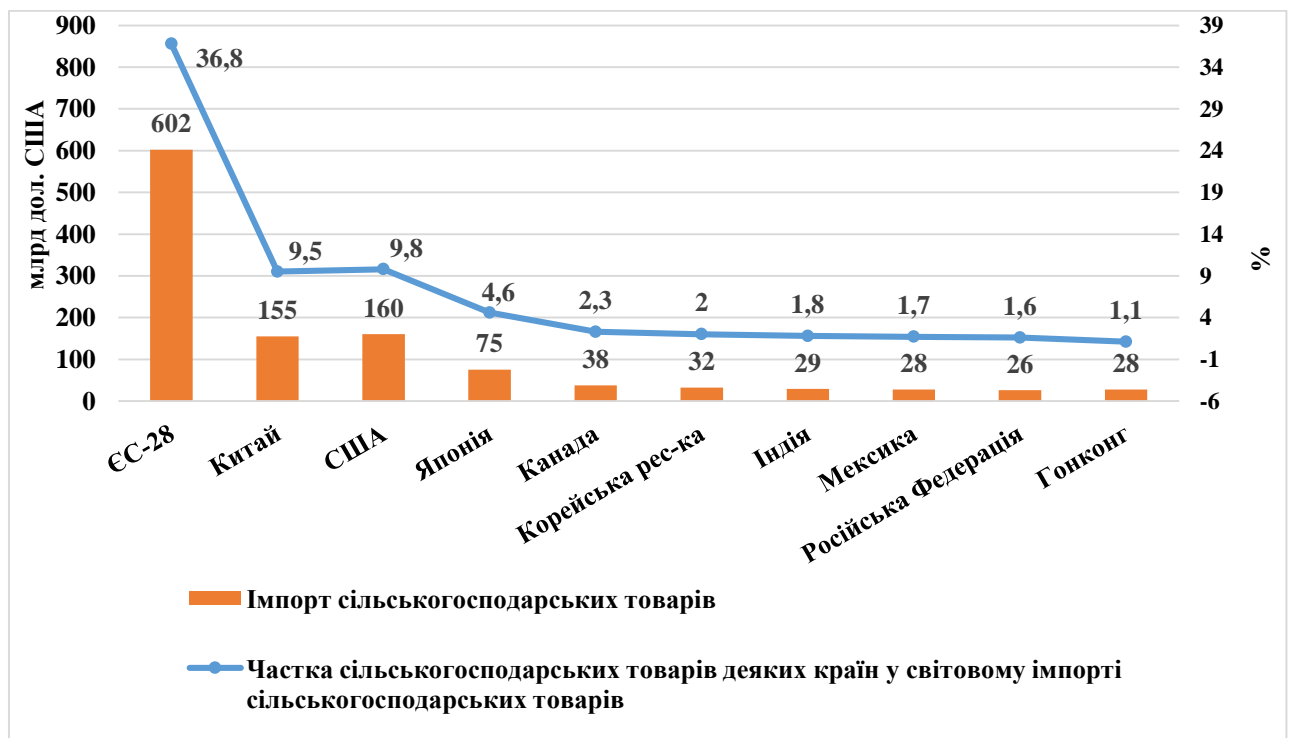

Рис. 2.8. ТОП-10 країн-імпортерів сільськогосподарських товарів, 2022

р. [66]

Слід зазначити, що у період з 2012 р. по 2022 р. частка світового імпорту сільськогосподарських товарів зросла в основній масі у країнах сходу, таких як Китай, Індія, окрім Японії та Гонконгу, частка яких за даний період знизилась, як у США, ЄС, Канаді. Це свідчить про економічний розвиток

Китаю та Індії, появу у них нових фінансових можливостей. Зменшення імпорту в США, ЄС, Канаді, Корейській Республіці, Мексиці свідчить про розвиток та становлення аграрних секторів.

В структурі експорту сільськогосподарських товарів за період з 2012 по 2022 рік не відбулись суттєві структурні зміни, але відзначається зміна частки окремих груп товарів. У 2022 році лідирують у світовому експорті фрукти та овочі, займаючи 23% (+0,3%). На другому місці розташувалися зернові культури та продукти з них, їх частка становила 14,4% (+1,8%), а потім йдуть м'ясо, м'ясопродукти та продукти з них – 14,4% (+0,1%). Риба, ракоподібні та молюски складають 13,2% (-1,1%), кава, чай, какао і становлять 10,1% (+1,6%), молочні продукти та яйця птахів займають 7,2% (-1,4%)(рис. 2.9).

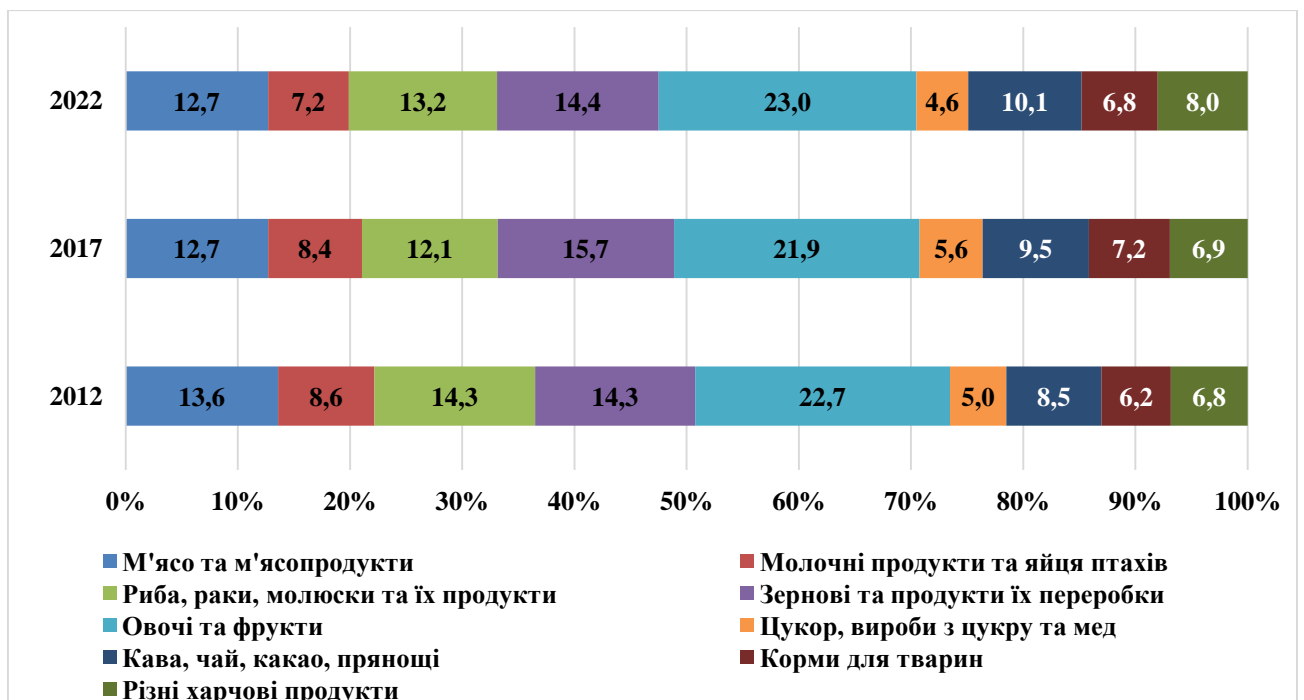

Рис. 2.9. Структура експорту сільськогосподарських товарів протягом 2012-2022 рр. [33]

Таким чином, ступінь розвитку міжнародного обороту сільськогосподарською продукцією визначається як важлива частина економічного розвитку країни. Однак, для досягнення додатного ефекту

потрібно підтримувати обсяги та структуру зовнішньоекономічної діяльності в галузі сільського господарства у таких рамках, які сприяють покращенню економічного клімату, насичують ринок потрібними сільськогосподарськими товарами, збільшують доходи бюджету, не завдають шкоди національним виробникам, підвищенню рівня зайнятості, забезпеченню продовольчої безпеки та підтримці екологічної стійкості.

2.2. Українська продукція на світовому ринку продовольства

Агробізнес є двигуном української економіки. Історично Україну називають «житницею Європи», через наявність близько 25% світових чорноземних ґрунтів з високим рівнем родючості. Крім того, Україна є найбільшим у світі експортером соняшникової олії та одним з найбільших експортерів зерна.

Згідно досліджень UNCTAD, терористичні дії росії знизили кількість експорту с/г прдукції України до інших країн. [63]. Щоб вирішити глобальну продовольчу кризу, у 2022 році була створена Чорноморська зернова ініціатива (BSGI) як частина плану відновлення українського експорту зерна через Чорне море на світові ринки. Це сприяло забезпеченню доступу найбільш вразливих країн до продовольства, стабілізації світових цін на зерно і створенню додаткового джерела фінансування для українського бюджету.

У передвоєнний період агропродовольчий ринок був другим за обсягом доходів в Україні, одразу після металургійного сектору. Згідно з даними Державної служби статистики України, в 2021 році відбулося значне збільшення обсягу порівняно з 2020 роком – на 34%, що становило 72,82 млрд дол. Одночасно експорт виріс на 38% до 68,09 млрд дол [63].

Загалом баланс зовнішньої торгівлі був негативним як у 2021 році, так і у 2022 році, ведення торговельних операцій відбувалося з понад 200 країнами-партнерами. У 2022 році основним партнером для експорту з України був Китай, який прийняв товарів на 8 мільярдів доларів, що показало зростання на

12,7% порівняно з 2021 роком. На другому місці була Польща з обсягом у 5,23 млрд дол., що відзначало рекордний приріст на 59,7% порівняно з 2021 роком. Третьою за значимістю країною була Туреччина, до якої було експортовано товарів на 4,14 млрд дол., що перевищувало показники 2021 року на 70%. Структура експорту включала чорні метали, продані на суму 13,95 млрд дол., що показало зростання на 81% у порівнянні з 2021 роком. Зернові культури були експортовані на 12,34 млрд дол., і їх приріст склав 31,2%, а жири та олії рослинного і тваринного походження були вивезені на загальну суму 7,04 млрд дол., що становило зростання на 22,5% у порівнянні з 2021 роком.

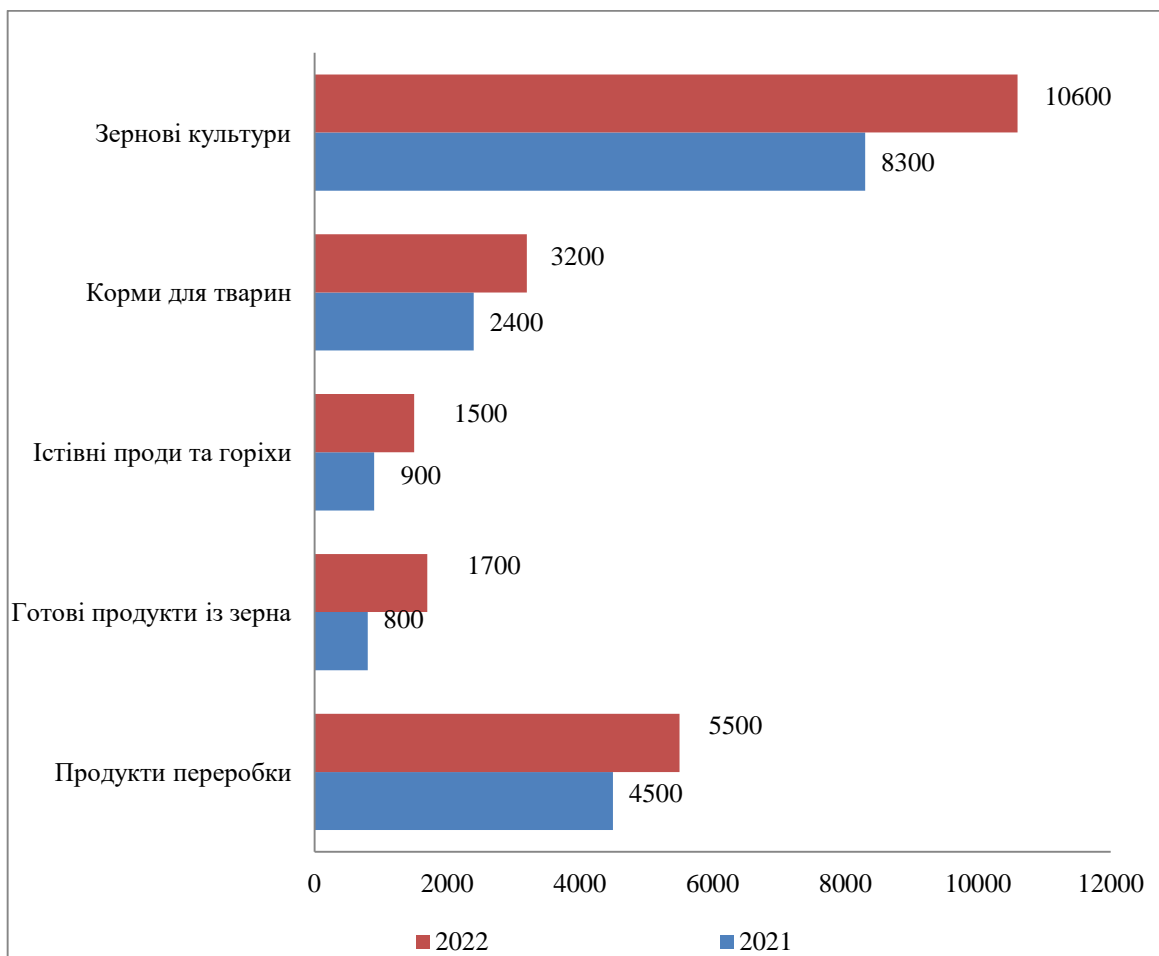

Рис. 2.10. Структура українського експорту за товарними групами у 2021-2022 рр., млн. дол. [11]

Аналіз структури експорту України протягом 2021-2022 років (рис. 2.10) відображає загальне зменшення обсягу експорту з 68,08 млрд дол. у 2021 році до приблизно 44,18 млрд дол. у 2022 році, що становить зменшення на 35%.

Незважаючи на загальну негативну тенденцію, частка експорту сільськогосподарської продукції у загальному обсягу зростала завдяки міжнародному співробітництву у вирішенні глобальних продовольчих проблем. Таким чином, можна стверджувати, що частка експорту зросла з 39% у 2021 році до приблизно 52% у 2022 році [11]. У рамках міжнародних угод щодо створення так званого «зернового коридору» логічним і очікуваним є те, що найбільшим експортером у 2022 році стала товарна група зернових культур, навіть за наявності зменшення обсягів експорту зерна на 26,2%. Обсяги експорту насіння та плодів олійних культур зросли на 54,4% протягом розглянутого періоду.

Згідно з інформацією, наданою Державною службою статистики України, у 2022 році середня врожайність зернових культур збільшилася на 2,2 ц/га. Якщо у 2021 році вона становила 47 ц/га, то в 2022 році вона піднялася до 49 ц/га [11].

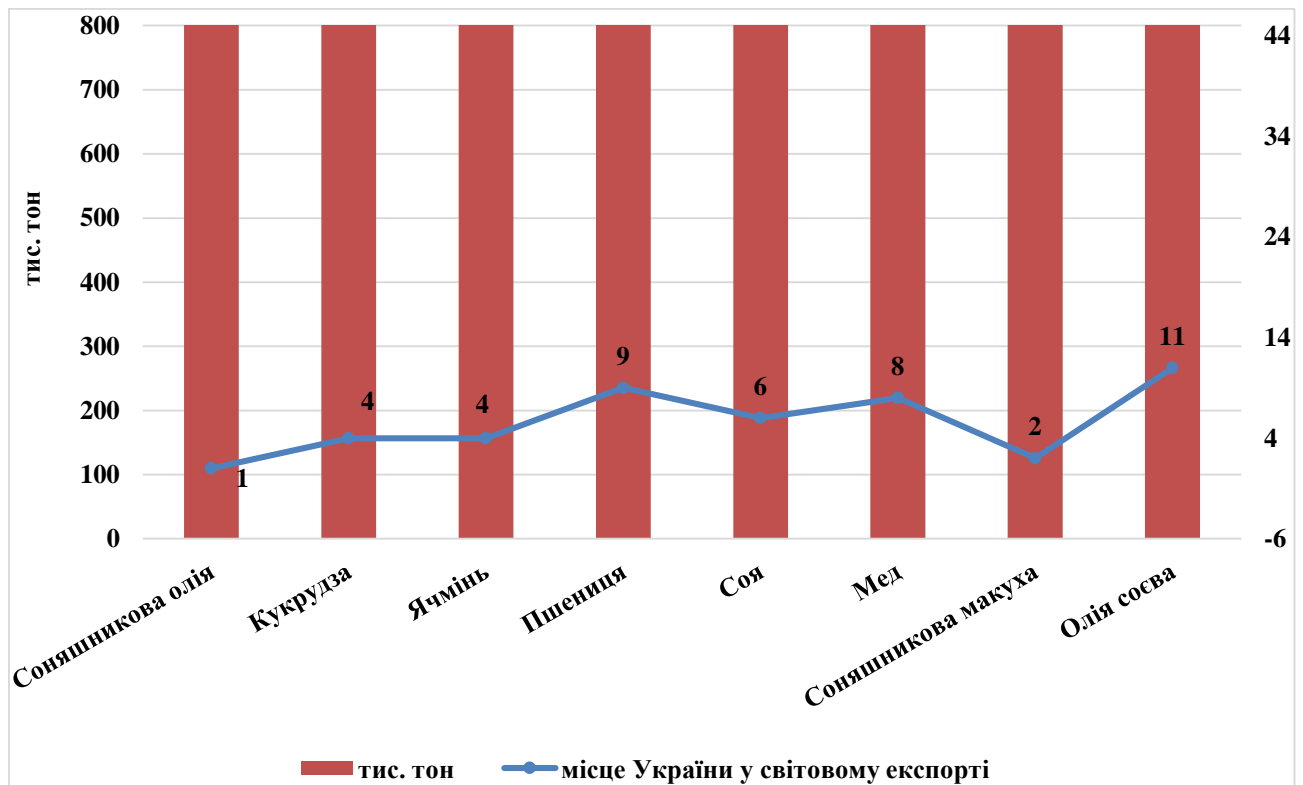

Рис. 2.11. Місце України у світовому експорті продовольчих товарів у 2022 р. [11]

Загалом, у 2022 році Україна мала можливість встановити рекордний обсяг експорту за весь період незалежності (рис. 2.11). Вже на початку року, у

січні-лютому 2022 року, український експорт показував позитивну динаміку, збільшившись на 34% порівняно з аналогічним періодом минулого року. Але в березні сталася криза в експортних постачаннях за кордон, зі скороченням обсягів на 50%. Повільне відновлення експорту розпочалося з травня, і найкращі результати були досягнуті в останні місяці року завдяки розблокуванню українських портів. Отже, у 2022 році Україна експортувала товарів на суму 33 млрд дол, що на 31,5% менше, ніж обсяг експорту за аналогічний період 2021 року. Експорт у вересні 2022 р. досяг 4 млрд 144 млн дол. став найкращим показником з лютого 2020 року.

У 2022 році в Україні було зафіксовано приблизно 280 тис. га сільськогосподарських земель, які використовуються для органічного виробництва. Найбільший обсяг таких земель припадає на зернові культури, що становить 133,4 тис. га або 46% від загальної площі сільськогосподарських земель, придатних для органічного виробництва (рис. 2.12). Протягом останніх десяти років площа сільськогосподарських земель, призначених для органічного виробництва, збільшилася на 39 тис. га.

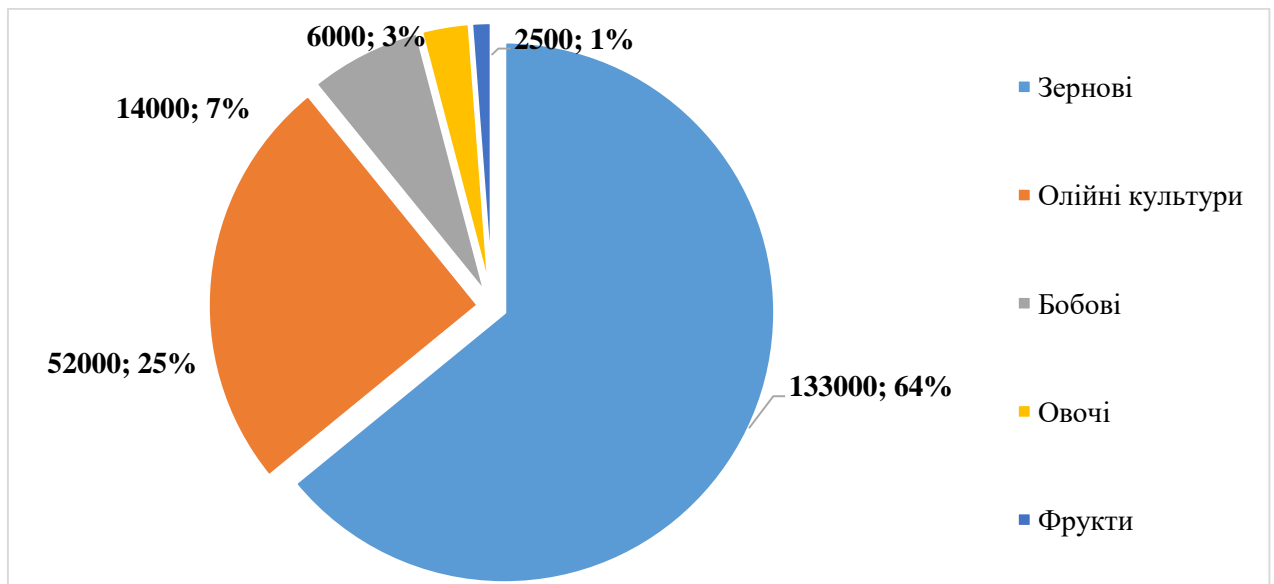

Рис. 2.12. Сільськогосподарські землі під органічне виробництво, га та % у загальній кількості [11]

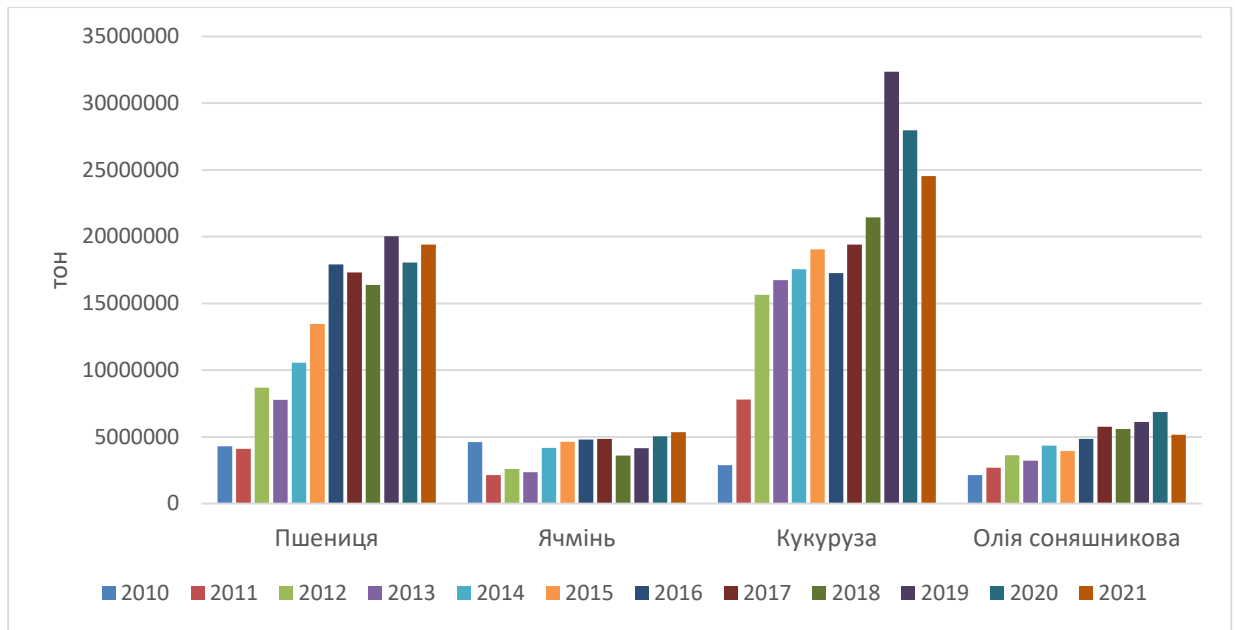

Рис. 2.13. Експорт з України окремих сільськогосподарських товарів, тон [5]

Динаміка українського експорту окремих видів сільськогосподарських товарів за фізичними обсягами та вартістю (рис. 2.13, 2.14) ілюструє загальний позитивний тренд до 2022 року.

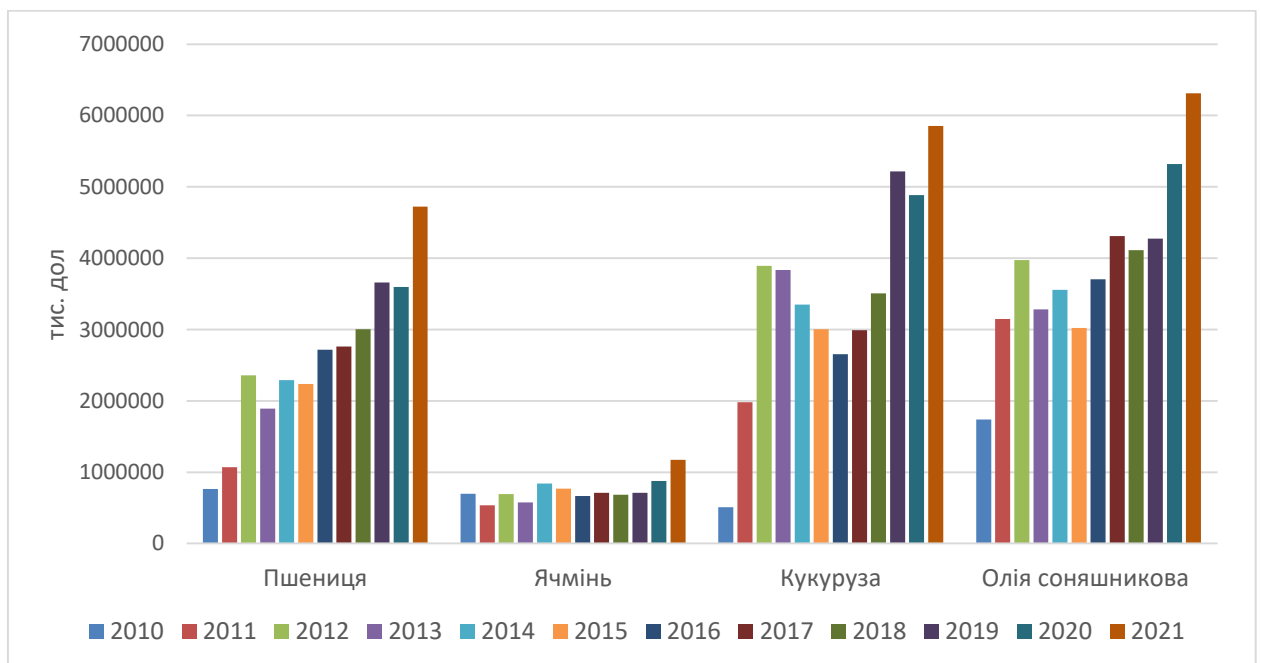

Рис. 2.14. Експорт з України окремих сільськогосподарських товарів, тис. дол. [5]

Під час повномасштабних військових дій, Європейський Союз став ключовим торговельним партнером України, вийшовши на перше місце і замінивши Китай на цій позиції. Це стало результатом проблем з логістикою та політичної позиції Китаю під час військового конфлікту, а також втрат України у металургійному секторі, що значно скоротило можливості для двосторонньої торгівлі. Вже у вересні 2022 року Китай опустився на четверте місце серед основних експортних партнерів. Основними торговельними партнерами України стали Польща та Румунія, які забезпечують приблизно 23% від загального обсягу експорту. З початку масштабного воєнного вторгнення на територію України, росія не вважається потенційним ринком для української продукції, і відновлення відносин не передбачається.

Частка ЄС у загальному українському обсязі експорту зросла з 41% у 2021 році до 62% у 2022 році. Іншими важливими торговельними партнерами були Туреччина, Китай та Індія. Більшість вітчизняного експорту була спрямована до країн Європейського Союзу – понад 63%, далі йде Азійський регіон – 22,2%, а на третьому місці розташувалися країни Африки, куди було відправлено майже 5% українського експорту (рис. 2.15).

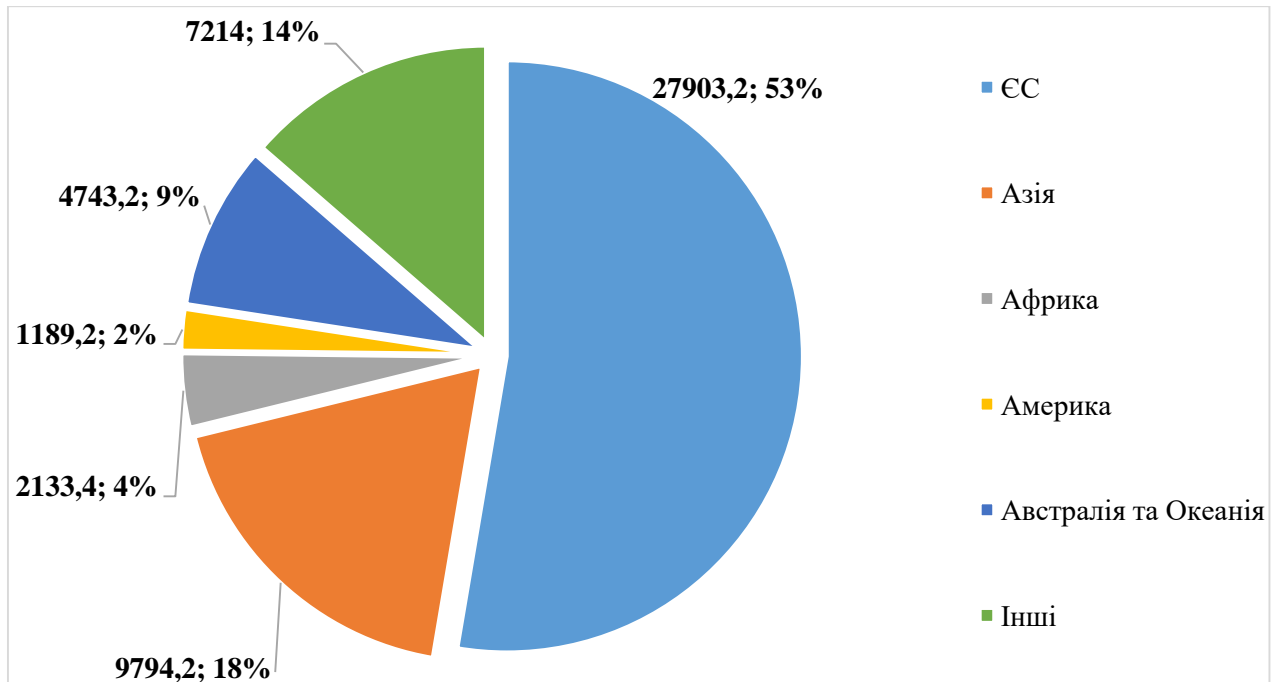

Рис. 2.15. Експорт товарів з України за регіонами світу, млн. дол. США та % у загальному експорті [11]

Аналізуючи експортні потоки з України до різних країн світу, ми помітили деякі структурні зміни (рис. 2.16). У 2022 році країни, які імпортували найбільше українських товарів, були наступні: Польща, що зайняла понад 15% від загального експорту, Румунія (8%), Туреччина (6%), Китай (5%), Угорщина (5%) і Німеччина (5,1%). Аналізуючи географічну структуру експорту товарів з України, важливо відзначити позитивну динаміку товарних потоків до таких країн, як Польща (+27,4%), Румунія (+150%), Угорщина (+49,6%), Словаччина (+51,4%), і Болгарія (+71,9%). У відношенні до інших торговельних партнерів спостерігалася негативна динаміка експорту, і ми відзначили значні зниження обсягів торгівлі з такими країнами, як росія (-89,1%), Білорусь (-87,4%), Китай (-69,2%), Індія (-64,3%), ОАЕ (-61,2%), Єгипет (-58,8%), Іран (-57,8%), Ізраїль (-55%) та Італія (-52,5%). У відношенні до багатьох інших торговельних партнерів спостерігалася зменшення обсягів експорту в середньому від 30% до 50%.

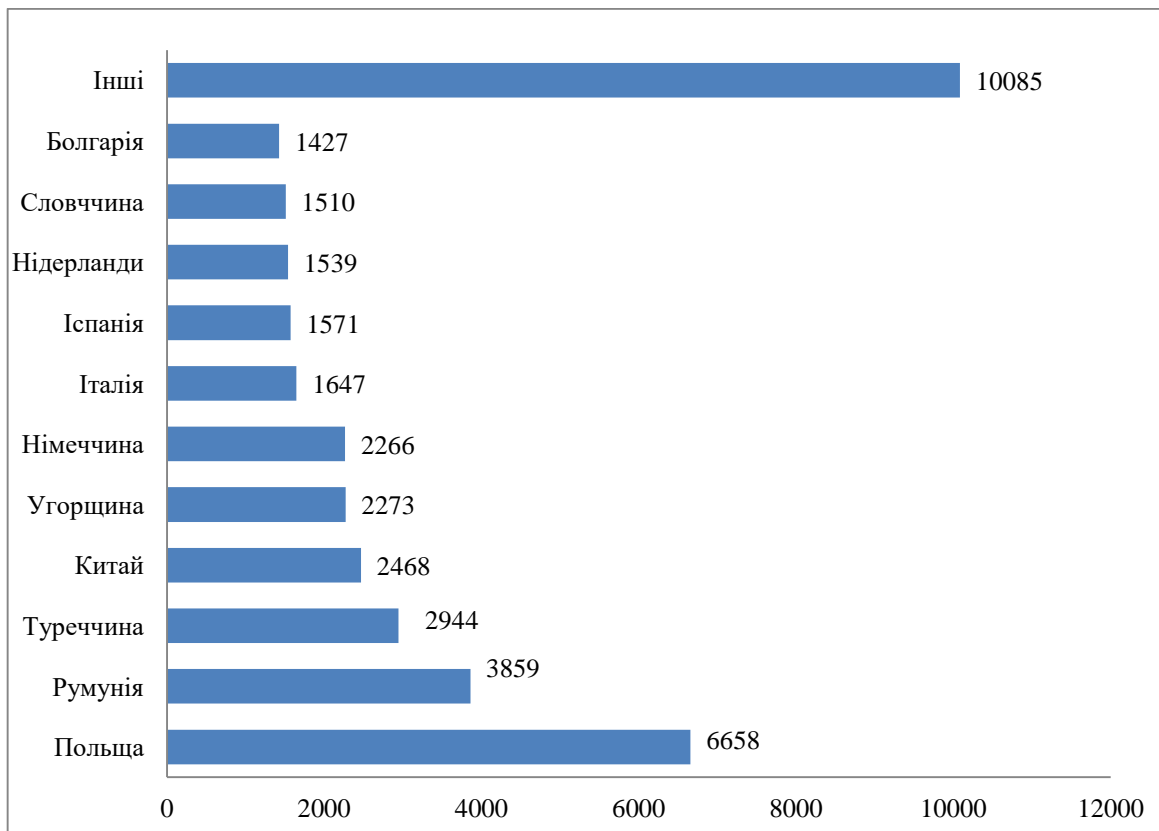

Рис. 2.16. Географічна структура експорту Українських товарів до країн світу у 2022 році, млн. дол. США [11]

Таким чином, ретельний аналіз структури експорту товарів сільського господарства України та їхнього розподілу за географічними регіонами дозволяє визначити основних імпортерів сільськогосподарської продукції з України. Зараз, у відношенні до регіонального розподілу, найбільшими імпортерами продукції аграрного сектору в Україні є:

1. Європейський Союз – здійснює імпорт на рівні 55,6% від загального обсягу.
2. Азійський регіон – становить 32,2% від загального обсягу.
3. Країни Африки – здійснюють імпорт на рівні 7%.

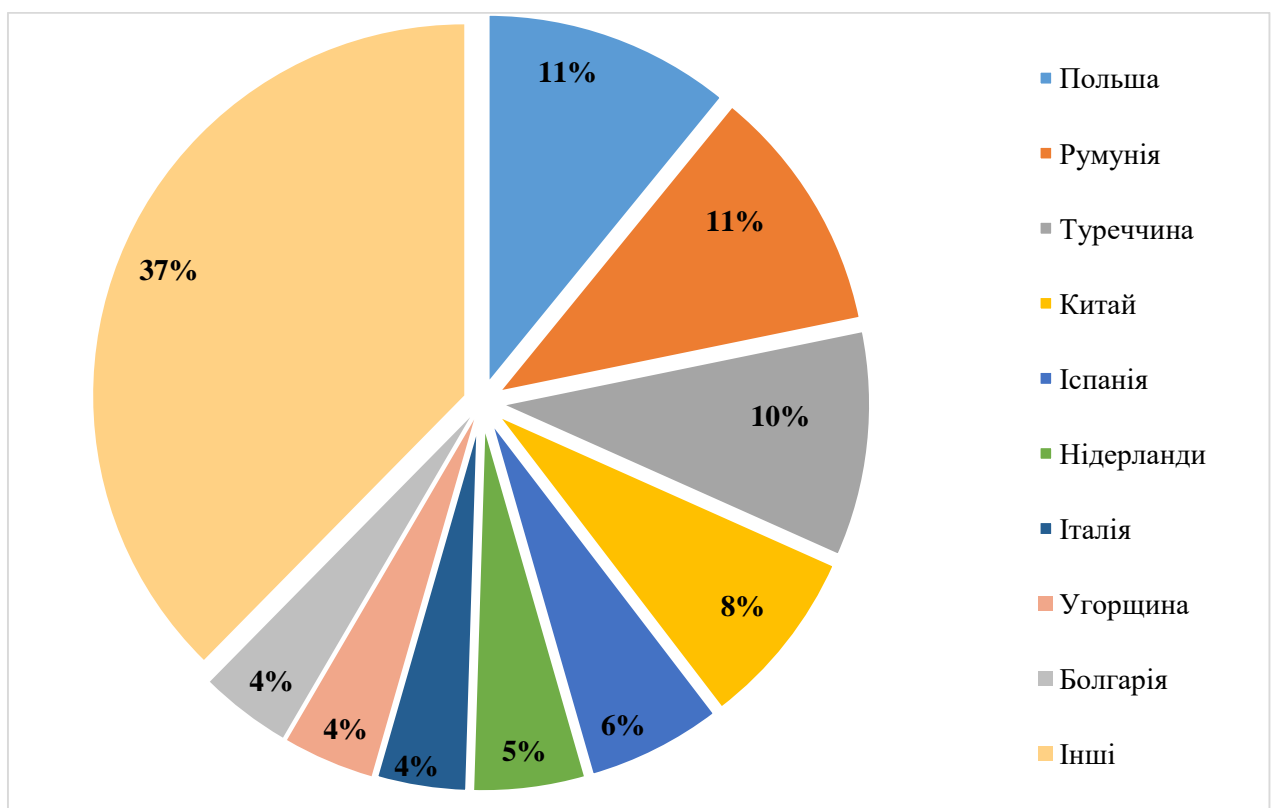

Рис. 2.17. Експорт продукції АПК України за країнами світу у 2022 році, % [11]

Розглядаючи докладну структуру експорту сільськогосподарської продукції з розподілом за окремими країнами в загальному обсязі експорту аграрного сектору України (рис. 2.17), можна відзначити таких головних імпортерів:

- Польща, що забирає 11,4% від загального обсягу експорту;
- Румунія, яка становить 11,0% від загального обсягу;

- Туреччина, з внеском у 9,5%;
- Китай, який становить 8,1% від загального обсягу;
- Іспанія, що імпортує 5,7% від загального обсягу;
- Нідерланди, зі споживанням 5,1%;
- Італія, яка має частку в 4,0%;
- Індія і Німеччина, обидві із часткою 3%;
- Єгипет, який імпортує 3% від загального обсягу.

Робота зернових коридорів призвела до збільшення обсягу експорту сільськогосподарської продукції на 46%, що є більшим приростом, ніж 10% в порівнянні з 2021 роком. Майже 80% від усього обсягу експорту сільськогосподарської продукції становлять зернові та продукти харчування. Працюючи в рамках зернового коридору, було здійснено значний розвиток експорту в найменш розвинені країни світу (рис. 2.18).

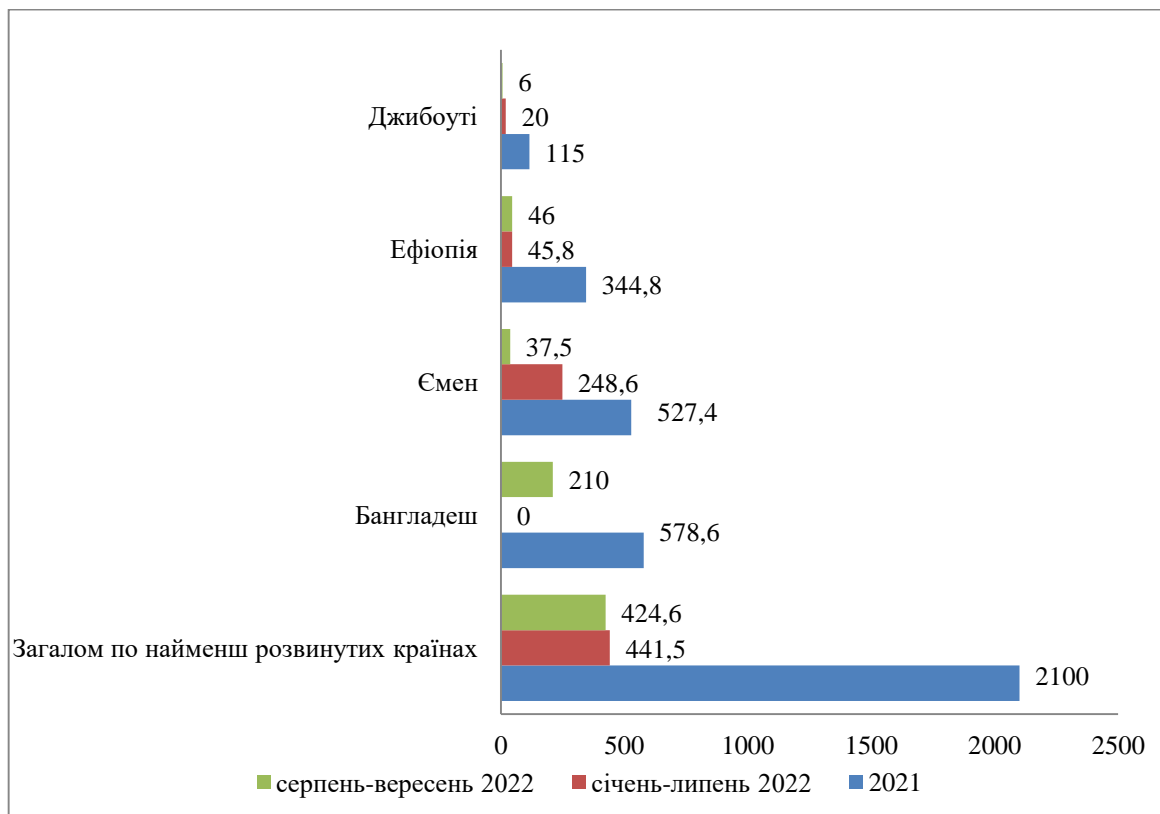

Рис. 2.18. Експорт української пшениці до найменш розвинених країн світу в рамках функціонування зернової ініціативи, т [11]

У рамках зернової ініціативи було відновлено операції портів Одеси, Чорноморська і Південного, що дало змогу збільшити кількість прибуття

іноземних суден до цих портів і зростити обсяги перевезень з України. До впровадження зернової ініціативи всі перевезення здійснювалися виключно через річкові порти, що не забезпечувало необхідних обсягів транспортного потоку та не було ефективним з точки зору транспортування. Крім того, цей підхід супроводжувався специфічними ризиками. Хоча загалом більша кількість перевезень все ще припадає на річкові порти Дунаю, морські порти виграють у важливості, оскільки вони мають значно більше можливостей для прийому великих суден і, отже, більший обсяг експортованої продукції проходить через них.

Зменшення кількості споживачів, які мають можливість платити на внутрішньому ринку, вимагає переосмислення стратегії виробництва і переорієнтації на зовнішні ринки. Це вимагає створення нових ланцюгів постачання та логістичних потоків. Згідно з даними опитування Ініціативи [45], для відновлення економіки України та розвитку підприємництва, а також для збільшення обсягів експорту, 40% компаній визначили формування можливостей для розвитку експорту як один із ключових напрямів для зростання свого бізнесу. Зазначене передбачає вибір ефективних стратегій для забезпечення конкурентоспроможності.

Отже, роль України у глобальній системі продовольчої безпеки є важливою. Збільшення загрози голоду у світі вимагає подальшого розвитку зернової сфери, що сприяє підвищенню рівня макроекономічної стійкості української економіки. Ринок зернових є одним із пріоритетів для економіки України, оскільки саме зернові продукти стали головним експортним товаром.

2.3. Вплив повномасштабною вторгнення рф в Україну на світовий ринок продовольства

За розрахунками ФАО, війна в Україні може призвести до підвищення світових цін на продовольство на 20% [33]. Також можливий глобальний стрибок інфляції, що особливо вразить країни з нестійкою економікою на

Близькому Сході та в Північній Африці. Крім цього, активні бойові дії можуть призвести до зменшення виробництва, збору та експорту продовольства.

Отже, до глобального голоду можуть призвести:

- порушення ланцюжка поставок (від первинного виробництва до реалізації споживачам) сільськогосподарської та харчової продукції в Україні;
- порушення посівних робіт викликає особливе занепокоєння у зв'язку з високими світовими цінами на газ та попутні корисні копалини.

Тому вважаємо необхідним проаналізувати пошкодження та замінування сільськогосподарських угідь у країні, зруйнування сільськогосподарської інфраструктури, складських приміщень, транспортної та енергетичної галузі, оскільки це прямо впливає на світовий ринок продовольства.

Сільське господарство країни, яке до конфлікту становило близько 20% ВВП та не менше 40% валютних доходів, теж зазнало значних втрат (рис. 2.17). Проте, незважаючи на початкову розгубленість у перші дні повномасштабної війни, українські аграрії та сільгоспкомпанії продовжують працювати, висівати поля та забезпечувати продовольчу безпеку країни.

Зараз важко вказати галузь чи напрямок в аграрному секторі України, які б не постраждали від руйнівного впливу російської агресії. Сільське господарство зіткнулося з численними викликами, включаючи тимчасову втрату частини територій, проблеми з логістикою агропродукції через блокаду українських морських портів, низькі ціни на сільгоспсировину та відповідне зменшення рентабельності агробізнесу, а також руйнування майна аграріїв.

Так, згідно з даними експертів KSE Institute, на квітень 2023 року агропромисловий сектор країни зафіксував прямі збитки в розмірі 8,7 млрд дол., серед яких:

- спустошення та пошкодження сільськогосподарської техніки обійшлося у 4,65 млрд дол.);
- вартість втраченої та викраденої готової сільгосппродукції склала 1,87 мільярда дол. (приблизно 4 млн тон);

- суттєві втрати зафіксовані в інфраструктурі для зберігання сільськогосподарської продукції: знищення зерносховищ, які можуть вміщати одночасно 8,2 млн тон, а також пошкодження елеваторних потужностей на суму 1,33 млрд дол

Проте аграрії України зазнали і непрямих збитків. Згідно зі звітом KSE Institute, станом на вересень 2022 року український агропромисловий комплекс поніс непрямі втрати на суму дол. 34,25 млрд [18]:

- Зниження цін на сільгоспкультури, які спрямовані на експорт, призвело до втрат України на суму майже 18,5 млрд дол.

- Зниження цін на сільгоспкультури, які призначені для експорту, в першу чергу стало результатом проблем з логістикою та морською блокадою. Довгі черги на прикордонних автомобільних та залізничних переходах із ЄС, а також можливі форс-мажорні обставини при постачанні агросировини змушують зернотрейдерів враховувати всі ризики в закупівельних цінах українського зерна, що призводить до його низької вартості в Україні порівняно з цінами за кордоном.

- Зменшення виробництва сільськогосподарських культур відбулося також через тимчасову окупацію частини території країни та погіршення урожайності в областях, які перебувають під контролем України. Згідно з даними KSE, загальні збитки на вересень 2022 року склали 14,2 млрд дол.

До середини лютого 2023 року приблизно 18% території України залишається під окупацією російської федерації. Це призвело до суттєвого зменшення врожаю основних сільськогосподарських культур через скорочення посівних площ і зниження валової врожайності, обумовленої економічними труднощами аграріїв у сфері добрив та необхідних матеріальних ресурсів. За даними Української зернової асоціації (УЗА), загальний врожай ключових сільськогосподарських культур у маркетинговому році 2022/2023 (липень-червень) становив 73,8 млн т, що на 30,6% менше, ніж в довоєнному 2021/2022 році, коли було зібрано 106,4 млн т [62]. Прогнозується подальше зниження валового обсягу врожаю: у

маркетинговому році 2023/2024 очікується скорочення на 6,3%, до 69,1 млн. т.

Перед початком повномасштабної війни Україна була провідним світовим експортером олії й займала друге місце за продажами кукурудзи та третє – за ячменем. За даними Всесвітньої продовольчої програми, обсяги експорту сільськогосподарської продукції з України були настільки великими, що цього обсягу вистачало, щоб забезпечити їжею 400 млн осіб, що вдесятеро перевищує населення України. Російська блокада українських морських портів призвела до припинення експорту сільськогосподарської продукції з України. У березні 2022 року обсяг експорту склав всього 0,3 млн т зерна, у порівнянні з майже 2 млн т у лютому 2022 року. Однак наслідки цієї блокади відчули не лише українці, але і багато інших країн, які стали стикатися з перспективою дефіциту продовольства.

У загальному обсязі Україна планувала зібрати 65-67 млн т нового врожаю в 2022 році. З урахуванням внутрішнього споживання на рівні 18 мільйонів тон, для експорту залишалося би приблизно 50 млн т врожаю 2022 року, а також приблизно 18 млн т перехідних запасів з 2021 року. Оскільки існувала реальна загроза голоду в найбільш вразливих країнах Азії та Африки, світові лідери почали розглядати можливість експорту близько 70 мільйонів тон зерна, яке було заблоковане російською агресією в Україні. Під час переговорів, які відбулися 22 липня 2022 року, Україна, Туреччина та ООН домовились про експорт зерна через затверджений морський коридор. Таку саму угоду також уклали Туреччина, ООН та росія [18].

Україна понесла збитки у розмірі понад 1 млрд дол. через блокування суден із зерном росією, що спровокувала його високу вартість. У зв'язку з цим українські зернотрейдери змушені були розробляти альтернативні шляхи експорту. На даний момент, провідні компанії аграрного сектору розширюють обсяги перевалки зерна через порти Дунаю.

Продовження угоди про експорт зерна стає все менш ймовірним, особливо з огляду на відмову росії від відновлення співпраці та масований ракетний удар по порту Одеси, внаслідок якого було зруйновано близько 40%

експортної інфраструктури. За попередніми оцінками, на відновлення пошкоджених об'єктів піде щонайменше рік.

З самого початку російського вторгнення росія систематично знищувала українські сільськогосподарські підприємства та зерносховища. Ракетні удари по зерносховищам і фермам російські пропагандисти описували як спробу знищити вибухові речовини, що зберігаються на цих об'єктах, для української армії та українську військову техніку.

Війна створила нові проблеми для сільського господарства та посилила вже існуючі. Як уже говорилося вище, російська агресія породила ще одну серйозну проблему для аграрного сектора – забруднення та мінування сільськогосподарських земель. Уряд планує до кінця 2023 знову відкрити до 35% таких забруднених сільськогосподарських земель.

Починаючи з жовтня 2022 року, росія розпочала обстріли ракетами і дронами важливих об'єктів енергетичної інфраструктури, що мало критичне значення. Це призвело до припинення роботи об'єктів переробки в агропромисловому комплексі, особливо в сегментах виробництва молока, хліба та тваринництва, а також створило проблеми для роботи елеваторів. Навіть попри закупівлю господарствами резервних генераторів, проблема залишається невирішеною. Осіннім періодом можливі нові обстріли електростанцій з боку росії, що призведе до подальших збитків для бізнесу та спричинить перерви у виробництві та втрати сировини.

Збитки від руйнування російськими греблі Каховської ГЕС ще не оцінено повною мірою, а більшість меліоративних систем України втратили здатність приймати воду для зрошення. Внаслідок терористичних актів росіян без води залишилися 94% Херсонської, 74% Запорізької та 30% Дніпропетровської областей. Загальні збитки Україні вже перевищують 1,5 млрд. доларів США, але цю цифру можна переглянути у бік збільшення. З іншого боку, майбутнє сільського господарства південних регіонів залишається невизначеним. Найближчим десятиліттям регіон зіткнеться з екологічними змінами і може опуститися. Окрім перерахованих вище

труднощів, перелік викликів для сільського господарства може бути значно розширений. До найсуттєвіших з них можна віднести такі (рис. 2.19):

Рис. 2.19. Основні труднощі розвитку сільського господарства України [42]

Кожен наступний день війни призводить до подальших втрат і руйнувань, що прямо впливає на стабільність та безпеку світового ринку продовольства.

Висновки до другого розділу

За результатами проведеного дослідження особливостей сучасного стану світового ринку продовольства, можна зробити такі висновки:

1. Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що міжнародна торгівля сільськогосподарськими товарами є важливим напрямком розвитку будь-якої країни. Динаміка міжнародної торгівлі сільськогосподарськими та

продовольчими товарами за період з 2011 по 2021 рік свідчить про позитивні тенденції зростання як обсягів експорту, так і імпорту, за винятком років 2012, 2015 і 2020. Протягом досліджуваного періоду відбулось зростання експорту сільськогосподарських товарів у 1,2 рази, що дорівнює 249,6 млрд доларів США, тоді як імпорт збільшився на 195,0 млрд доларів США, або в 1,14 рази. Аналіз структури світового експорту сільськогосподарських товарів у 2021 році підтвердив, що найбільшим експортером є Європа, яка становить 36% загального світового обсягу експорту сільськогосподарських товарів,. Наступними за ЄС йдуть Азія з часткою 24% та Південна і Центральна Америка з 17%.

2. Аналіз структури експорту України протягом 2021-2022 років відображає загальне зменшення обсягу експорту з 68 мільярдів доларів США у 2021 році до 44 мільярдів доларів США у 2022 році, що становить зменшення на 35%. Незважаючи на загальну негативну тенденцію, частка експорту сільськогосподарської продукції у загальному обсягу зростала завдяки міжнародному співробітництву у вирішенні глобальних продовольчих проблем: частка експорту зросла з 39% у 2021 році до 52% у 2022 році. Отже, роль України у глобальній системі продовольчої безпеки є важливою, і світові організації визнають, що зернова ініціатива має вирішальне значення для забезпечення стабільності.

3. Російське військове вторгнення в Україну призвело до зниження рівня продовольчої безпеки не тільки в нашій країні, але і у світі в цілому. З початку повномасштабного військового вторгнення загальна сума прямих збитків, становить понад 143,8 млрд дол. На квітень 2023 року агропромисловий сектор країни зафіксував прямі збитки в розмірі 8,7 млрд дол. Терористичні акти російських військових завдали серйозних збитків найважливішим об'єктам інфраструктури України, порушивши логістику постачання продовольства, зокрема на світовий ринок. Країна відновлює пошкоджену інфраструктуру, реконструює та відновлює автомобільні дороги, мости та залізничні колії, залучає інвестиції для відновлення та розвитку логістичної

системи, змінює та розширює торгові маршрути та експортних партнерів, підтримує розвиток аграрного сектору для збільшення виробництва продовольства та забезпечення стабільних поставок на зовнішні ринки.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНИ НА СВІТОВОМУ РИНКУ ПРОДОВОЛЬСТВА

3.1. Шляхи підвищення конкурентоспроможності продовольчих товарів України на світовому ринку продовольства

Сільське господарство раніше виступало як ключова галузь в українській економіці і залишається важливою частиною відновлення після повномасштабної війни. Проте потрібно враховувати, що відбудова сільського господарства має бути відповідною міжнародним стандартам, зокрема, стандартам ЄС, які Україна повинна виконувати у своїх прагненнях до європейської інтеграції. План відбудови також має враховувати екологічні аспекти, такі як охорона ґрунтів, водних ресурсів, повітря, а також розв'язання екологічних проблем, що впливають на стійкість сільськогосподарського виробництва. Досягнення цих цілей вимагає активного взаємодії всіх зацікавлених сторін і врахування принципів сталого розвитку та участь громадян у прийнятті рішень. У післявоєнному розвитку сільського господарства важливо не лише забезпечити зростання виробництва, але й забезпечити сталість розвитку України на шляху до членства в ЄС.

Для розрахунку індексу експортної конкурентоспроможності України (табл. 3.1) було обрано основні групи експортних товарів, що належать до продовольчого ринку України (коди позицій та найменування товарів за даними УКТЗЕД) на період 2011-2022 років. Вибір даного періоду зумовлений тим, що він характеризується певним ступенем стабільності – відсутністю впливу світової фінансової кризи та щодо стабільної економічної ситуації в Україні.

Для розрахунків використовувалися статистичні дані щодо імпорتنих та експортних потоків України. Розрахунки проводилися за товарними групами відповідно до УКТЗЕД: I. Продукти тваринного походження II. Продукти

рослинного походження III. Жири та олії тваринного або рослинного походження IV. Готові харчові продукти.

Таблиця 3.1

Індекси конкурентності зовнішньої торгівлі України за групами товарів

Груп и товар ів	Базисний рік 2010 р. = 1											
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
I.	1,46	0,90	0,92	1,45	2,42	1,99	2,44	2,12	1,92	1,52	1,36	2,01
II.	1,20	1,49	1,31	1,69	2,74	2,48	2,65	2,54	2,83	2,35	2,87	2,74
III.	1,25	1,79	1,50	2,19	3,12	2,78	2,98	2,90	3,22	3,54	2,73	3,51
IV.	0,95	1,15	1,08	1,16	1,50	1,38	1,42	1,26	1,20	1,10	1,03	0,91

Джерело: складено автором за матеріалами [11]

Як видно з результату розрахунків, загальна конкурентність експорту товарів (за обраними товарними групами) України має позитивну тенденцію до зростання (рис.3.1), але не є стабільною. Всі 3 товарні групи (I, II, III) мають конкурентні переваги на зовнішніх ринках. IV група має найменші конкурентні переваги.

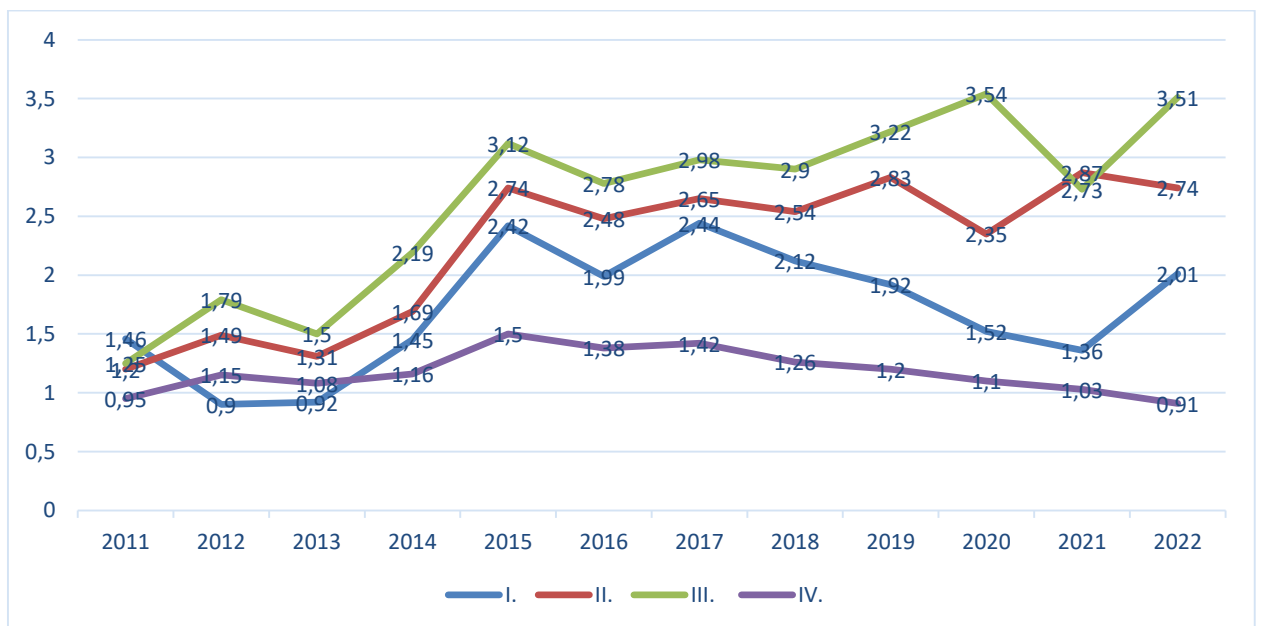

Рис 3.1. Конкурентність експорту товарів за продовольчими групами

Джерело: складено автором за матеріалами [11]

Таблиця 3.2

Значення показника компаративних переваг для продовольчих груп товарів

Група	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
I.	-0,36	-0,09	0,39	0,28	0,55	0,46	0,36	0,04	-0,1	0,45
II.	1,39	1,46	1,92	1,91	2,04	2,05	2,16	1,88	2,05	2,17
III.	2,35	2,54	2,87	2,85	2,98	3,01	3,12	3,11	2,83	3,23
IV.	-0,19	0,18	0,41	0,42	0,51	0,44	0,4	0,22	0,12	0,16

Джерело: Складено автором за матеріалами [11]

Аналізуючи показники компаративних переваг, найбільш конкурентною є група «III. Жири та олії тваринного або рослинного походження» – 2,62, потім група «II. Продукти рослинного походження» – 2,24. Третє місце посідає група «I. Живі тварини; продукти тваринного походження» (табл. 3.2).

Середній рівень компаративних переваг України за основними продовольчими групами товарів наведено в рис. 3.2.

Як видно з даних рис. 3.2., за досліджуваний період найбільшу компаративність має група «III. Жири та олії тваринного або рослинного походження».

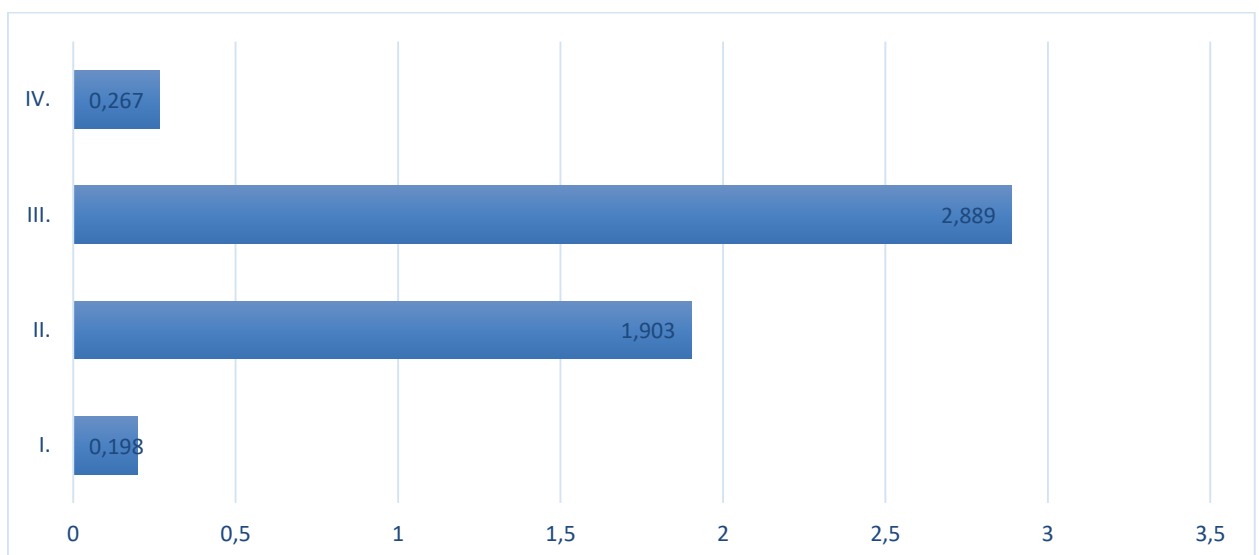

Рис. 3.2. Середній рівень компаративної переваги України за основними групами продовольчих товарів

Складено автором за матеріалами [11]

Пошкодження та захоплення обладнання для виробництва, проблеми з інфраструктурою і логістикою, стрімке підвищення цін на агрохімікати та пальне, а також дефіцит людських ресурсів серйозно впливають на здатність країни забезпечувати продовольство. Особливо це стосується виробництва зернових: весняна кампанія 2022 року відзначилася зменшенням посівних площ на 21%, а в осінню ця цифра зросла до 41% зменшення засіяних озимих культур. Майже 25% земель для вирощування овочів наразі перебувають під окупацією. Також помітним є зниження виробництва тваринницької продукції, зокрема на територіях, які були або залишаються під окупацією. Ситуація щодо експорту тваринницької продукції також погіршилася, але після різкого спаду в березні 2022 року, поставки курятини почали відновлюватися [29].

У 2022 році прибутки від експорту сільськогосподарської продукції склали 52% загальних прибутків від експорту в порівнянні з 41% у 2021 році. Це пояснюється втратою інших основних експортних товарів, таких як метали, руди і машинне обладнання. У конкретних числах прибуток від сільського господарства скоротився: він склав 21 млрд дол. у 2022 році в порівнянні з 27 мільярдами доларів США у 2021 році. Ця нерівновага в системі постачання продуктів харчування в Україні спричинила серйозні системні наслідки як на внутрішньому, так і на міжнародному рівні. У цьому контексті поточна система, що спирається на великомасштабне монокультурне виробництво та централізовану логістику і переробку, проявляє недостатню гнучкість і стає надзвичайно вразливою до зовнішніх впливів.

Як було зазначено, після заблокування українських портів та введення Європейською Комісією нульових мит на імпорту з України, обсяг експорту сільськогосподарської продукції до ЄС у 2022 році зріс у порівнянні з 2021 р. Ця ситуація спонукала місцевих виробників у Болгарії, Угорщині, Польщі, Румунії та Словаччині вимагати від своїх урядів введення тимчасових обмежень на імпорту пшениці, кукурудзи, ріпаку та насіння соняшнику з України. Фермери в ЄС вимагають такий захід через різні причини,

включаючи нижчі виробничі витрати і менш жорсткі екологічні стандарти в Україні, що є аргументами в підтримку обмеження такого імпорту.

Вважаємо, що у зв'язку з метою України стати повноправним членом ЄС, міжнародні інвестори, такі як Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), повинні бути стимульовані до впровадження принципів «зеленого» курсу ЄС у своїх майбутніх інвестиціях [30]. Це означає, що їм слід сприяти активній інтеграції вимог ЄС у виробництво в Україні, включаючи впровадження кращих сільськогосподарських практик і застосування передових технологій для зменшення та попередження забруднення навколишнього середовища в сільському секторі.

Фінансова підтримка міжнародних фінансових установ відіграє важливу роль у вирішенні короткострокових і середньострокових завдань, таких як відновлення аграрного сектору та відновлення його активів, підсилення державних інституцій, забезпечення ліквідності для малих сільськогосподарських господарств і банків, а також стабільне інвестування. Але, крім того, важливо розробити стратегії та заходи для вирішення недооцінених проблем, таких як деградація ґрунтів, відновлення та розвиток водної інфраструктури, а також виправлення проблем у галузі, таких як недостатня прозорість та порушення конкуренції, які виникають через домінування великих підприємств. Європейський банк реконструкції та розвитку повинен враховувати ці питання в контексті проходження Україною шляху до членства в Європейському Союзі.

Сучасна аграрна політика, яка міститься у Плані відновлення України, встановлює основні напрямки відновлення до 2032 року і детально розглядає плани щодо очікуваних джерел фінансування. У цьому проєкті документа передбачається, що міжнародні фінансові інституції долучаться до таких ініціатив, як «зелене зростання» для агропродовольчого сектору, картографування територій та розвиток інфраструктури для геопросторових даних, а також для просторового планування громад [32].

Було визначено наступні цілі на середньо- і довгострокову перспективу для відновлення сільського господарства (рис. 3.3).

Рис. 3.3. Цілі для відновлення конкурентоспроможності сільськогосподарської галузі

Джерело: складено автором

За останнє десятиліття сільське господарство України стало галуззю з різким зростанням викидів парникових газів - майже на 30%. Водночас наслідки зміни клімату є проблемою, яка робить сільськогосподарське виробництво особливо вразливим, особливо у регіонах півдня та центру України. У цих регіонах підвищилася температура, зменшилася кількість опадів та вологість у ґрунті, почастишали екстремальні погодні явища. Непередбачуваність урожайності озимої пшениці у степових регіонах України є однією з найвищих у світі, що можна пояснити саме наслідками кліматичної кризи. Посилення цих наслідків робить надзвичайно важливими та актуальними заходи щодо пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптації до них. Деградація ґрунтів – це ще один довгостроковий наслідок війни, який

матиме вплив на сільське господарство України у майбутньому. Дорогий та трудомісткий процес розмінування може тривати до 10 років. Однак хімічне забруднення ґрунтів на раніше замінованих територіях впливатиме на сільське господарство, довкілля та здоров'я людей ще не одне покоління. Тому важливо, щоб розмінування проводилося одночасно з впровадженням комплексної екологічної оцінки та моніторингу забруднення ґрунтів, зокрема для забезпечення розумної рекультивації менш забруднених ділянок та належного зберігання земель на сильно забруднених територіях. Це питання має велике значення як для фермерів, які можуть втратити доступ до сільськогосподарських ресурсів, так і для місцевого населення та споживачів, які мають право на здорове харчування. Однак важливо також враховувати необхідність захисту навколишнього середовища та відновлення порушених екосистем. Залучення громадянського суспільства та місцевого населення необхідно для визначення масштабів забруднення та планування спільних заходів щодо очищення [8].

Малі та середні господарства мають велике значення для сільської місцевості, оскільки створюють робочі місця, сплачують податки, забезпечують соціальні виплати, можуть досягти екологічної рівноваги у своїй діяльності та прогодувати місцеве населення. Важливість цих господарств стала очевидною під час повномасштабного вторгнення в Україну. Підтримка та сприяння децентралізації продовольчої системи, розширення прав та можливостей дрібних фермерів та сприяння їх співпраці є найважливішими елементами сталого відновлення та подальшої життєстійкості сільських районів. Важливо, щоб усі заходи, спрямовані на стійке відновлення та реабілітацію сільськогосподарського сектору, включали підтримку малих та середніх підприємств та сприяли їхньому співробітництву. Такі заходи є ключовими для відновлення сільськогосподарського сектору країни.

Інвестиції повинні використовуватися розумно, не тільки для повернення до колишніх рівнів виробництва, а й для якісного перетворення аграрного сектору. Сільське господарство має прагнути стати повноправним

членом Європейського співтовариства. Для цього інститути ЄС, державні інвестори та громадянське суспільство мають поєднати зусилля для розгляду можливостей відновлення та переорієнтації сільськогосподарської моделі України. Підтримка дрібних та середніх фермерів, прозорість та стійкість земельного ринку повинні лежати в основі цих заходів, і це має бути головним пріоритетом будь-якої стратегії. Декарбонізоване та децентралізоване виробництво, здатне адаптуватися до зміни клімату, менш уразливе та гнучкіше, що важливо як для України, так і для глобальної продовольчої безпеки. Як інвестор в аграрний сектор, ЄБРР має:

- забезпечувати життєздатність малих та середніх фермерських господарств та сприяння їхньому співробітництву в рамках диверсифікованої та децентралізованої агропродовольчої системи, спрямованої на відродження та розвиток сільських територій.;

- підвищувати прозорість фінансових посередників.

Для визначення пріоритетів та координації політичних змін донори повинні:

- прискорити впровадження вимог ЄС у виробництво в Україні, включаючи використання кращих практик у сільському господарстві та найкращих доступних технологій з метою зменшення та запобігання забрудненню навколишнього середовища у сільському секторі;

- знижувати викиди парникових газів та адаптуватися до поточної кліматичної кризи, сприяти розвитку стійких агропродовольчих систем та поліпшувати екосистемні послуги в сільській місцевості;

- розглянути декілька низку можливих альтернатив великомасштабним проектам зрошення, включаючи заходи щодо збереження вологості ґрунту для відновлення та збереження природи, проекти "nexus", що поєднують потреби в зрошенні та поживних речовинах з розвитком місцевих очисних споруд, інші інноваційні проекти щодо боротьби зі зміною клімату та впровадження технологій щодо вдосконалення іригаційних систем;

- інтегрувати заходи з відновлення пошкоджених земель та деокупованих територій України, проводячи комплексну оцінку забруднення та здійснюючи консервацію земель на найбільш забруднених територіях.

- Забезпечити широку доступність інформації про ринок землі для населення, ефективно управляти та запобігати ризикам концентрації землі. Крім того, необхідно створити сприятливі умови для придбання земельних ділянок, що є важливою умовою сталого розвитку малого та середнього бізнесу.

Органічне виробництво практикується у багатьох країнах світу, проте для вітчизняних аграріїв органічний метод господарювання є відносно новим. Зважаючи на його перспективність, сфера органічного агровиробництва може розвиватися в Україні досить стрімкими темпами. Однак для досягнення такого результату необхідним є розроблення комплексу методів її стимулювання.

Вибір інструментів стимулювання ринку органічної продукції має ґрунтуватися на прагненні забезпечити його максимальну ефективність та врахувати інтереси всіх учасників ринку. Досягнення такого ефекту можливе при виборі векторів, що спрямовують розвиток цього ринку в ідеальні умови.

Український ринок органічної сільськогосподарської продукції перебуває на стадії становлення, характеризується відносно швидкими темпами зростання обсягу ринку, розширенням асортименту продукції, збільшенням кількості виробників та зменшенням середньої площі сільськогосподарських угідь на одне підприємство. Особливості досліджуваного сектора цьому етапі зумовлюють необхідність застосування підходів і методів його регулювання.

Згідно з даними, отриманими в результаті оперативного моніторингу, станом на 31 грудня 2021 року загальна площа сільськогосподарських угідь, призначених для органічного виробництва та перехідного періоду, становила 422299 гектарів (що становить 1% від загальної площі земель сільськогосподарського призначення в Україні). З цієї загальної площі, 370110

гектарів було виділено під органічний статус, а 52189 гектарів було у перехідному періоді (Додаток А). Кількість операторів складала 528 осіб, включаючи 418 сільськогосподарських виробників [30].

У 2022 році в Україні було реалізовано майже 10 тис. тон органічної продукції, яка вироблялася на місцях, на загальну суму приблизно 33 млн дол. США. Тобто вітчизняні виробники органічної продукції, незважаючи на повномасштабне вторгнення та всі складнощі й ризики, продовжують працювати.

Крім цього, за результатами 2022 року органічний сектор зміг показати позитивну динаміку постачання продукції за кордон. Зростання експорту до країн ЄС і Швейцарії в такий непростий для України рік склало майже 15%. Лише у березні-квітні 2022 року спостерігалось зниження експорту органічних продуктів, а далі була позитивна динаміка. Отже, у 2022 році Україна зайняла п'яте місце серед 126 країн за обсягами імпортованої органічної продукції до країн Європейського Союзу.

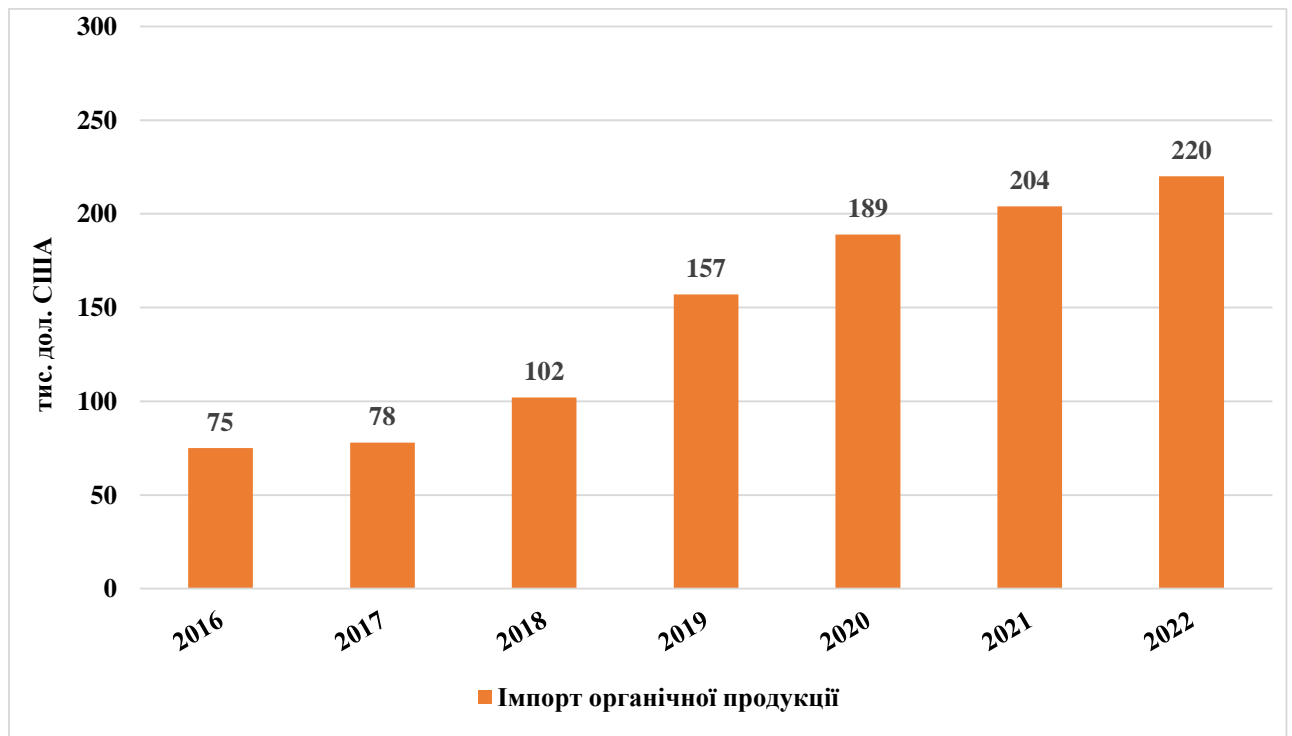

Рис. 3.4. Експорт органічної продукції у 2016 – 2022 рр., тис. дол. [30]

Упродовж 2022 року з України було вивезено 260 тис. тон органічних сільськогосподарських продуктів на загальну суму 220 тис. дол. США (рис. 3.4) [30].

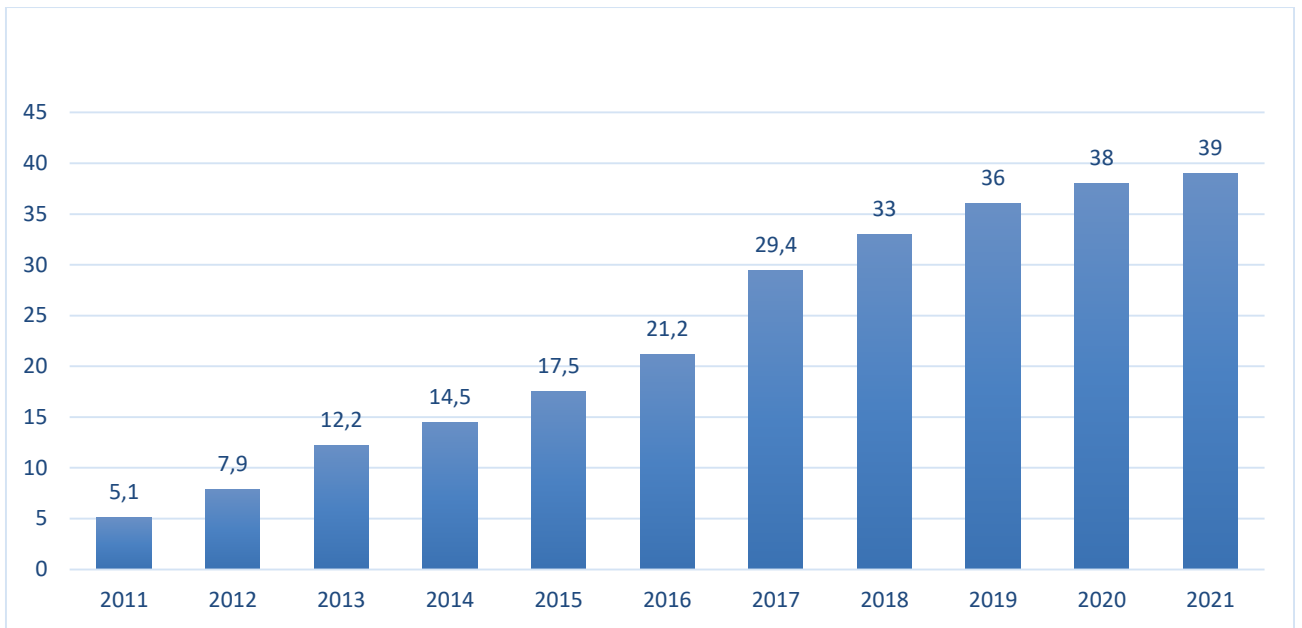

Рис. 3.5. Обсяги споживчого ринку органічних продуктів в Україні, 2004-2021 рр., млн євро [30]

Оскільки ринок органічної продукції в Україні показав хороші результати діяльності (рис. 3.5), розрахуємо прогноз обсягів споживчого ринку вітчизняної органічної продукції (рис. 3.6).

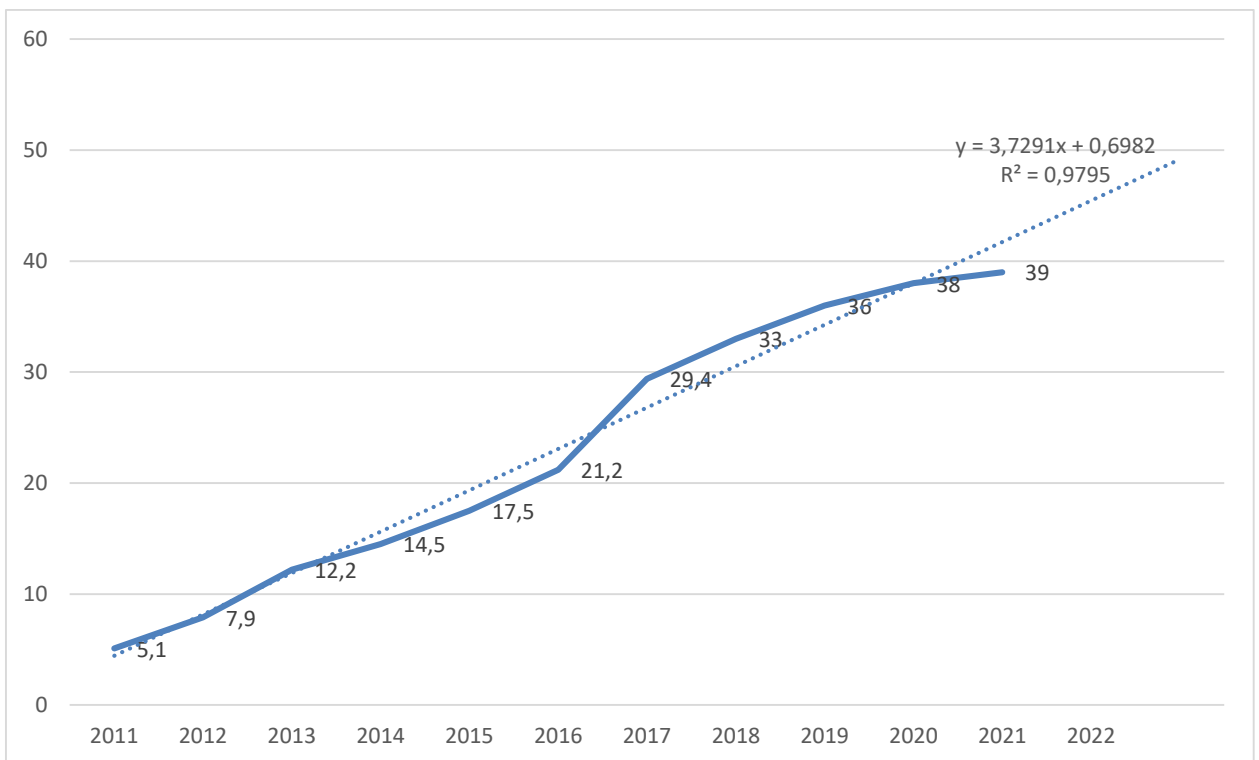

Рис. 3.6. Прогноз обсягів споживчого ринку національної органічної продукції

Джерело: складено автором за матеріалами [30]

Отже, прогнозні дані показали позитивну динаміку. Таким чином, проведені дослідження дозволили зробити висновок, що вітчизняний органічний сектор навіть у тяжких умовах продовжує динамічно розвиватися, тому визначимо перспективи українських експортерів на ринку органічної продукції.

3.2. Перспективи українських експортерів на ринку органічної продукції

На сьогоднішній день функціонування внутрішнього ринку органічної продукції характеризується безладністю та потребує поліпшення його інфраструктури, вдосконалення нормативно-правового регулювання, а також вирішення питань, пов'язаних з функціонуванням товарних бірж. Важливо також відзначити, що система інформаційної підтримки та комунікаційні процеси, які взаємодіють між собою, залишаються не зовсім розвинутими, і це разом сприяє розцінюванню ринку органічних продуктів.

Сучасні глобальні виклики у розвитку сільського господарства призводять до швидкого зростання міжнародної торгівлі сільськогосподарською продукцією, яке відчутно перевищує темпи збільшення її виробництва. Отже, у зв'язку зі світовими змінами, основною метою є забезпечення ринку продовольства якісною органічною продукцією та підвищення її експортних можливостей. Окрім встановлення відносин з міжнародними ринками, необхідно зміцнювати експорт, переглядати структуру експорту і розширювати співпрацю, розміщуючи конкурентоздатну продукцію на нових світових ринках.

На глобальних ринках органічних продуктів переважають великі країни-експортери. У найближчій перспективі можна очікувати зростання торгівлі, збільшення попиту та стабілізацію цін на світовому ринку органічних продуктів. Ця ситуація буде обумовлена зростанням попиту на сільськогосподарську продукцію у країнах, які розвиваються, оскільки ці

країни не завжди здатні виробляти достатню кількість продуктів для задоволення власних потреб.

Отже, перед Україною стоїть завдання розширити свої позиції на світових ринках органічних продуктів. Наразі Україна вже займає лідируючі позиції на світовому ринку за окремими продуктами, але це лише невелика частина її потенціалу в сільському господарстві. Конкуреноспроможність певної галузі визначається її здатністю збільшувати створену в ній додаткову вартість за допомогою більш ефективного використання наявних ресурсів виробництва, привертання інвестицій та розширення своєї присутності на нових ринках. Встановлено, що конкуреноспроможність галузі залежить від факторів, зазначених на рис. 3.7.

Рис. 3.7. Фактори конкурентоспроможності галузі

Джерело: складено автором за матеріалами:[1]

Саме тому, в сучасній аграрній науці дослідження, які безпосередньо

стосуються конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на внутрішніх та міжнародних ринках, стали головним пріоритетом.

У проведеному дослідженні було ідентифіковано сильні та слабкі сторони конкурентоспроможності вітчизняного сільського господарства, а також визначено можливості і загрози його подальшого розвитку (рис. 3.8).

Отже, одними із сильних сторін є:

- подолання економічної спадної тенденції в сільському господарстві та забезпечення поступової стабілізації виробництва органічної продукції, що відображається у зростанні показників валового внутрішнього продукту. Зворотні трансформації сільськогосподарського сектора характеризуються нестабільністю та високою чутливістю виробництва продукції до ситуації на ринку;

- розширення місткості світового ринку органічної продукції;

- сприятливі для сільського господарства природно-кліматичні умови, а також транзитні можливості України;

- наявність земельних ресурсів, що дозволяють виробляти та експортувати екологічно чисту органічну продукцію.

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ol style="list-style-type: none"> 1. Подолання економічної нестабільності в сільському господарстві та поступове відновлення виробництва органічної продукції. 2. Розширення можливостей на світовому ринку продовольства. 3. Вигідні природно-кліматичні умови та можливості для транзиту. 4. Наявність земельних площ, що дозволяють виробляти продукцію відповідно до екологічних стандартів 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Стан ресурсного потенціалу сільського господарства та складні фінансові умови для виробників сільськогосподарської продукції. 2. Недосконалість інфраструктури, яка включає ринкові та виробничі аспекти сільського господарства. 3. Погіршення соціальних проблем на сільських територіях. 4. Недостатнє державне регулювання та підтримка для розвитку сільського господарства

Можливості	Загрози
<ol style="list-style-type: none"> 1. Створення потужного виробника та експортера сільськогосподарської та продовольчої продукції. 2. Підсилення конкурентоспроможності через перехід до інноваційного розвитку сільського господарства. 3. Забезпечення продовольчої безпеки та стійкого розвитку галузі, розв'язання соціальних проблем сільських територій на основі їх власних ресурсів. 4. Вивіз на міжнародний ринок екологічно чистої продукції 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Зростання тенденцій до зменшення втручання держави. 2. Розширення можливостей іноземних виробників та захоплення ними ключових позицій на внутрішньому ринку продуктів харчування. 3. Виснаження ресурсної основи сільського господарства може призвести до повної втрати продовольчої незалежності. 4. Неможливість відновлення соціальних та демографічних показників у сільських районах. 5. Загроза війни. 6. Зниження великої кількості ґрунтів, які у подальшому будуть не родючими.

Рис. 3.8. SWOT-матриця конкурентоспроможності сільського господарства України

Джерело: складено автором за матеріалами: [31]

Також важливо відзначити, що існує недостатній рівень інвестиційних ресурсів в основний капітал, що призводить до повільних темпів оновлення та модернізації виробничих процесів. Впровадження інноваційних інвестиційних ресурсів також характеризується низьким рівнем.

Показники зовнішньої торгівлі розвиваються позитивно, і у майбутньому Україна виступатимуть як країна, яка експортує більше товарів, ніж імпортує, особливо щодо продукції органічного сільського господарства[4].

Отже, в умовах глобалізаційних викликів необхідно визначити напрями, які дозволять використовувати належним чином сильні сторони вітчизняного аграрного сектору, а також ретельно вивчити й усунути проблеми, які обмежують розвиток сільського господарства. Зокрема, серед цих проблем можна виокремити такі:

- кризовий стан ресурсного потенціалу сільського господарства та

фінансові труднощі сільськогосподарських виробників;

- недоліки в ринковій та виробничій інфраструктурі сільського господарства;
- погіршення соціальних проблем у сільських районах;
- недостатнє державне регулювання та підтримка розвитку аграрного сектору.

Провівши аналіз переваг та недоліків органічного сільського господарства, ми вважаємо за доцільне оцінити наявні потенційні можливості та сформулювати ряд заходів для їх успішного використання. Таким чином, аграрний сектор нашої країни має такі напрями та перспективи:

- розвиток в якості сильного виробника та експортера органічної продукції;
- зміцнення конкурентоспроможності АПК за рахунок переходу до інноваційного розвитку;
- забезпечення продовольчої безпеки та стабільного промислового зростання;
- активне вирішення соціальних проблем на селі за рахунок використання внутрішніх ресурсів;
- вихід на світовий ринок із виробництвом екологічно чистої продукції.

Для забезпечення конкурентоздатності органічної продукції на міжнародних ринках, перш за все, необхідно створити сприятливе конкурентне середовище на внутрішньому ринку. Впровадження інновацій у сільське господарство є одним із факторів, що сприяє формуванню конкурентних переваг. У цьому контексті, Україна відстає від економічно розвинених країн за ключовими показниками ефективності виробництва [32].

Але також варто зазначити, що Україна відома якістю і інноваційністю свого сільського господарства. Українські агротехнічні підприємства активно розробляють сучасні рішення, спрямовані на вдосконалення традиційних методів ведення сільського господарства та впровадження органічного землеробства.

У сільському господарстві вже використовуються нові методи підвищення продуктивності праці із застосуванням цифрових технологій і технологічних інновацій; період часу.

Основним критерієм застосування БПЛА є економічна доцільність: БПЛА не тільки дають можливість отримувати потрібну та ефективну інформацію у потрібний час, але й аналізувати динамічні процеси поданим, накопиченим за тривалий період часу. Ці апарати оснащені спеціальними датчиками, що дозволяють точно визначати місце розташування вогнищ ураження сільськогосподарських культур, вносити добрива та здійснювати точковий полив. За три години безпілотник може обробити 10 кв.км землі; охорона сільськогосподарських угідь.

Безпілотники можуть оснащуватися тепловізорами для забезпечення безпеки в темний час доби, а GPS-управління відкриває можливості, які ще недавно вважалися нездійсненними.

За допомогою цієї системи можна відслідковувати і контролювати різні параметри, включаючи:

- місцезнаходження та маршрути пересування всієї техніки;
- витрати палива під час руху, витрати палива під час простою, витрати палива під час виконання робіт на полях, витрати палива на один гектар обробленої площі та інші витрати палива;
- час в'їзду та виїзду з поля, час простоїв та виконання польових робіт;
- площу оброблених ділянок полів [36].

На сьогоднішній день на внутрішньому ринку органічної продукції присутня значна кількість імпортованих товарів. Тому є потреба в оптимізації державних допомог для сприяння ефективному розвитку вітчизняних виробників. Крім того, проблемним питанням для підвищення конкурентоспроможності органічної продукції залишається руйнування та висока зношеність ресурсного забезпечення сільського господарства.

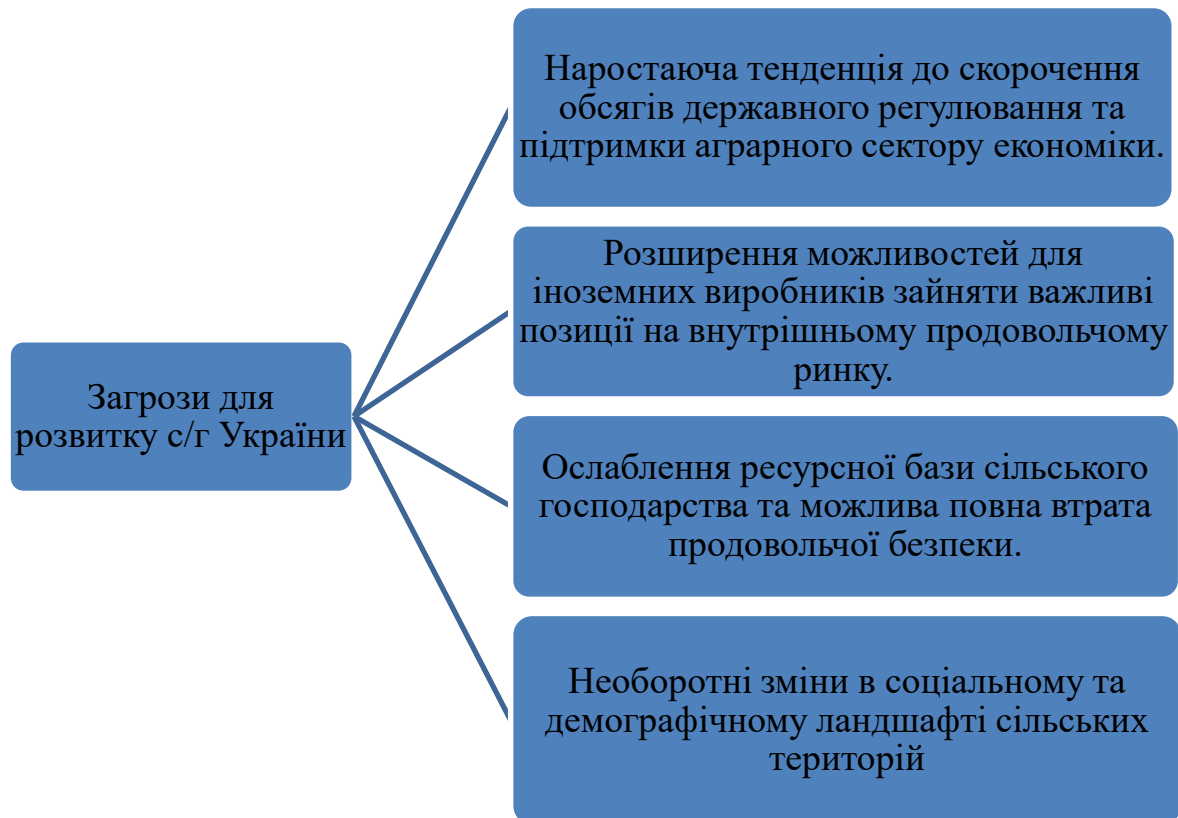

Рис. 3.9. Загрози для розвитку с/г України

Джерело: складено автором

Ось декілька прикладів сучасних інформаційних продуктів і IT-рішень, які впроваджені українськими агрокомпаніями:

- МЕТЕОТРЕК – це продукт для відстеження погодних умов, планування операцій у сільському господарстві та аналіз ризиків ураження рослин хворобами;

- PROFEED – це система управління процесом годування тварин на м'ясних та молочних фермах, спрямована на оптимізацію бізнес-процесів та ефективне використання кормів;

- FAMEWS – це додаток із раннього попередження зараження агрокультур [36].

Україна вже почала рухатися у бік покращення ситуації на ринку органічної продукції.

Висновки до третього розділу

За результатами проведеного дослідження тенденцій та перспектив України на світовому ринку продовольства, можна зробити такі висновки:

1. Відновлення сільського господарства має відповідати міжнародним стандартам, зокрема стандартам ЄС, яким має відповідати Україна у своєму прагненні до європейської інтеграції. Плани відновлення також повинні враховувати екологічні аспекти, такі як охорона ґрунту, води та повітря, а також вирішувати екологічні проблеми, що впливають на стійкість сільськогосподарського виробництва. Досягнення цих цілей потребує активної участі всіх зацікавлених сторін та врахування принципів сталого розвитку, таких як інклюзивність та участь громадян у прийнятті рішень. У розвитку повоєнного сільського господарства важливо не лише забезпечити зростання виробництва, а й стійкість розвитку України на шляху до членства у ЄС. Інвестиції мають використовуватися розумно, не тільки для повернення до колишніх рівнів виробництва, а й для поглиблення якісних перетворень в аграрному секторі. Ми заохочуємо розвиток органічного сільського господарства. Органічне виробництво практикується у багатьох країнах світу, проте для вітчизняних фермерів органічне землеробство є новим методом. Завдяки своєму потенціалу органічне сільськогосподарське виробництво може швидко розвиватись в Україні. Проте задля досягнення таких результатів необхідно розробити комплекс методів його стимулювання.

2. Сучасні глобальні виклики у розвитку сільського господарства призвели до того, що темпи зростання міжнародної торгівлі сільськогосподарською продукцією значно випереджають темпи її виробництва. Тому в умовах глобальної трансформації основним завданням є забезпечення продовольчого ринку високоякісної екологічно чистої сільськогосподарської продукції та розширення експортних можливостей. Поряд із налагодженням відносин з міжнародними ринками необхідно зміцнювати експорт, переглядати структуру експорту та розширювати

співпрацю шляхом виведення конкурентоспроможної продукції на нові світові ринки. У проведеному дослідженні було побудовано матрицю SWOT для визначення конкурентних переваг та недоліків вітчизняного сільського господарства, а також виявлення можливостей та загроз для подальшого розвитку. Отримані дані було використано для обґрунтування основних шляхів підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції на національному та міжнародному ринках.

ВИСНОВКИ

1. Кон'юнктура світового ринку продовольства постійно змінюється під впливом низки ситуаційних факторів, причин та умов економічного розвитку. Одним із ключових факторів, що визначають стан світового продовольчого ринку, є прогнози виробництва найбільших країн-постачальників. Кон'юнктура світового ринку продовольства не є простим об'єктом дослідження. Національні виробники сільськогосподарської продукції мають прагнути активно впливати на її стан у вигідному для себе напрямку, вибудовувати та реалізовувати активну зовнішньоекономічну стратегію.

2. Світова продовольча система являє собою систему економічних відносин між виробниками сільськогосподарської сировини та продовольчих товарів, посередниками, споживачами та державами, що регулюють міжнародну торгівлю продовольчими товарами. Структура світової продовольчої системи складається з виробництва сільськогосподарської сировини, готових продуктів харчування та збуту готової продукції кінцевим споживачам.

3. В процесі характеристики сучасного стану міжнародної конкурентоспроможності зернових культур та шляхів підвищення конкурентоспроможності були проаналізовані статистичні дані, що показують стан системи зовнішньої торгівлі продовольством та тенденції її розвитку; порівняльні переваги та конкурентні переваги, що визначають основні точки зростання обсягу зовнішньої торгівлі на продовольчому ринку. Також було використано модель тренд-аналізу, за допомогою якої можна прогнозувати показники. Для визначення сильних та слабких сторін України на продовольчому ринку було побудовано SWOT-матрицю.

4. Аналізуючи розвиток світового ринку зерна, ми дійшли висновку, що участь у міжнародній торгівлі сільськогосподарською продукцією є важливим напрямком розвитку для будь-якої країни: динаміка міжнародної торгівлі сільськогосподарською та харчовою продукцією з 2011 до 2021 року показує

позитивну тенденцію зростання обсягів як імпорту, так і експорту. За досліджуваний період експорт сільськогосподарської продукції збільшився в 1,2 р., а імпорт - у 1,14 р., у 2022 році у структурі світового продовольчого експорту лідирують овочі та фрукти, за ними йдуть зерно та зернові продукти, м'ясо, м'ясопродукти та вироби з них, риба, ракоподібні та молюски.

5. Найбільшим експортером сільськогосподарської продукції серед регіонів світу є Європа, яка має 36% загального світового обсягу експорту сільськогосподарських товарів. Наступними за ЄС йдуть Азія з часткою 24% та Південна і Центральна Америка з 17%, 13% світового експорту сільськогосподарських товарів припадає на Північну Америку, на п'ятому місці розташовані країни Африки, частка яких складає 4%. У 2022 році найбільшими імпортерами українських продовольчих товарів стали такі країни, як Польща, Румунія, Туреччина, Китай, Угорщина і Німеччина.

6. Війна росії проти України призвели до зниження цін на сільгоспкультури, які спрямовані на експорт, призвело до втрат України на суму майже 18,5 млрд дол. З початку повномасштабного вторгнення росії, сільське господарство України втратило велику кількість підприємств, але попри всі спроби країни-агресора подавити наш потенціал, Україна все ж зберігає потужний підприємницький потенціал для того, щоб відновити довоєнні обсяги виробництва. Великі втрати в сфері сільського господарства несуть велику шкоду не тільки нашій країні, але і всьому світу, адже від наших поставок пшениці, кукурудзи, жита, соняшникової олії та інших продуктів, залежить майбутнє та рівень забезпечення продовольством інших країн світу.

7. На основі проведеного дослідження було обґрунтовано шляхи підвищення конкурентоспроможності аграрної сфери України на світовому ринку продовольства. Найбільші конкурентні переваги має група «III. Жири та олії тваринного або рослинного походження», потім група «II. Продукти рослинного походження». На третьому місці знаходиться група «I. Живі тварини; продукти тваринного походження». На сьогоднішній день у сільському господарстві вже використовуються нові методи, які включають в

себе цифрові та технологічні інновації, спрямовані на підвищення його продуктивності. Ринок органічної продукції в Україні показав хороші результати діяльності, а прогностичні дані показали позитивну динаміку.

8. Перспективи українських експортерів на ринку органічної продукції є очевидними. В умовах глобальних змін основним завданням є пропозиція високоякісної органічної продукції на продовольчому ринку та розширення експортних можливостей. Для України необхідно посилити експорт, переглянути структуру експорту та виробляти конкурентоспроможну продукцію на новому світовому ринку. У дослідженні представлено SWOT-матрицю, визначено сильні та слабкі сторони вітчизняного сільськогосподарства, проаналізовано можливості та загрози для подальшого розвитку. За допомогою цих даних було обґрунтовано основні шляхи підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бочан І.О., Михасюк І.Р. Глобальна економіка: Підручник. К.: Знання, 2017. 403 с.
2. Васьківська К. В., Гнатишин Л. Л. Значення людського капіталу в розвитку сільського господарства. *Вісник Львівського державного аграрного університету*. 2019. № 16(1). С. 34–40.
3. Власов В. І. Глобальна продовольча проблема. К. : Ін-т аграрної економіки, 2016. 506 с.
4. Григорова-Беренда Л. І., Шуба М. В. Теорія і практика зовнішньої торгівлі: навч. пос. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2023. 136 с.
5. Григорова-Беренда Л. І., Георгіу Д. С. Україна на світовому ринку продовольства: сучасні тренди. *Наукові відкриття та фундаментальні наукові дослідження: світовий досвід: матеріали III Міжнародної наукової конференції*. Вінниця, 2023 р. С. 95-97 - URL: <https://doi.org/10.36074/mcnd-24.11.2023>
6. Гойчук О. І. Продовольча безпека. Житомир: Полісся, 2013. 348 с.
7. Дахно І.І. Світова економіка. Навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2008. 264 с.
8. Дашборд щодо експорту України [Електронний ресурс]. - URL: https://export.gov.ua/722-Dashbord_eksportu_ukraini.
9. Дашко І. М. Дослідження основних методів оцінювання рівня конкурентоспроможності підприємств. *Економіка та держава*. 2020. № 5. С. 108-110.
10. Дем'яненко М. Я. Фінансові проблеми формування та розвитку аграрного ринку. К. : Ін-т аграрної економіки, 2017. 64 с.
11. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
12. Європейський банк реконструкції та розвитку (EBRD). URL: <https://www.ebrd.com/ru/home.html/>

13. Заклекта О. Теодор Шульц і Артур Льюїс : дослідники проблем країн, що розвиваються, і «людського капіталу». *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2017. №. 1. С. 119–126.
14. Зварич Р. Є. Підвищення конкурентоспроможності агропромислового комплексу Тернопільської області в умовах євроінтеграції. *Бізнес Інформ*. 2021. № 4. С. 142-147.
15. Злидник М. І. Міжнародна оцінка конкурентоспроможності вітчизняної продовольчої продукції. *Інтелект XXI*. 2020. № 3. С. 26-31.
16. Ініціативи для відновлення економіки, розвитку підприємництва та експорту України. URL: <https://business.diia.gov.ua/economic-recovery>.
17. Казакова Н. А., Завгородня А. И. Глобальная продовольственная проблема и пути её решения. Матеріали VII науково-практичної конференції молодих вчених. Х. : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2012. С. 199–202.
18. Київська школа економіки [Електронний ресурс]. - URL: <https://kse.ua/ua/>.
19. Кипоренко В. В. Удосконалення еколого-економічного механізму розвитку органічного сільського господарства. *Ефективна економіка №5*, 2015.
20. Котикова О. І., Бабич М. М. Стан проблеми розвитку обслуговуючої кооперації у сільському господарстві України. Кооперативні читання: матеріали всеукр. наук.- практи. конф., м. Житомир, 4–6 квіт. 2013 р. Житомир: ЖНАЕУ, 2018. С. 47–57.
21. Кукель Г. С. Підвищення конкурентоздатності аграрного виробництва в умовах глобалізації. *Економіка і організація управління*. 2021. № 4. С. 198-207.
22. Лупенко Ю.О. Формування попиту та пропозиції на ринку органічної продукції. Органічне виробництво і продовольча безпека. Житомир: Полісся, 2018. 492 с.
23. Малік М. Й., Нужна О. А. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми: монографія. Київ: ННЦ ІАЕ, 2017. 270с.

24. Марченко І.С. Міжнародна конкурентоспроможність України в європейському конкурентному просторі: дисертація. Харків: ХНУ ім. Каразіна, 2018. С.75-77
25. МВФ прогнозує війни за їжу [Електронний ресурс]. - URL: <http://www.obozrevatel.com/news/2008/7/20/249509.htm>.
26. Міжнародний інститут по дослідженню продовольчої політики URL: <http://www.ifpri.org/>.
27. Міністерство оборони України [Електронний ресурс]. - URL: <https://www.mil.gov.ua/>.
28. Мукан О. В. Концептуальні засади оцінювання конкурентоспроможності підприємства в умовах виходу на нові міжнародні ринки. *Management and entrepreneurship in Ukraine: the stages of formation and problems of development*. 2021. № 3. С. 91-98.
29. Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD) [Електронний ресурс]. - URL: <http://www.oecd.org/>.
30. Органік в Україні [Електронний ресурс]. - URL: <http://organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-42-29>
31. Перспективи розвитку зовнішньої торгівлі агропромисловою продукцією України в умовах євроінтеграції і глобальних викликів [Електронний ресурс].- URL: https://www.dnu.dp.ua/docs/ndc/konkurs_stud/ES/3_5.pdf
32. Плани відновлення України [Електронний ресурс]. - URL: <https://recovery.gov.ua/>.
33. Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО) [Електронний ресурс]. - URL: <http://www.fao.org/home/en/>.
34. Римська декларація про всесвітню продовольчу безпеку [Електронний ресурс]. - URL: http://observer.materik.ru/observer/N3-4_97/019.htm.
35. Саблук П. Т. Глобалізація і продовольство : монографія. К. : ННЦ «Ін-т аграрної економіки», 2018. 631 с.

36. Сільське господарство в Україні [Електронний ресурс]. - URL: <https://dlf.ua/ua/silске-gospodarstvo-v-ukrayini/>
37. Сміт А. Добробут націй. Дослідження про природу та причини добробуту націй / пер. з англ. К. : Port-Royal, 2021. 594 с.
38. Степаненко С. В. Обґрунтування показників та критеріїв аналізу конкурентоспроможності аграрної продукції на міжнародних ринках. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2021. № 4. С. 121-131.
39. Тютюнник Г. Основи розвитку національного ринку органічного землеробства в Україні. *Галицький економічний вісник*. 2016. Том 46. № 3. С. 46 – 52.
40. Україна й Світова організація торгівлі (WTO). URL: <http://wto.in.ua>.
41. Українська зернова асоціація [Електронний ресурс]. - URL: <https://uga.ua/>.
42. Федерація органічного руху України [Електронний ресурс]. - URL: <http://www.organic.com.ua>.
43. Філіпенко А. С. Світова економіка : підручник. К. : Либідь, 2017. 640 с.
44. Хачатрян В. В. Діагностика конкурентоспроможності в контексті реалізації міжнародної стратегії розвитку підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2021. № 6(1). С. 101-105.
45. Черницька Т.В., Іоніцой-Доценко Є.Ю., Петрикей О.Ю. Діджиталізація агропромислового комплексу на прикладі цукрової галузі. *Стратегія економічного розвитку України*. 2021. Випуск 49. С. 92-110.
46. Шкуратов О. І. Органічне сільське господарство: еколого-економічні імперативи розвитку : монографія. К. : ТОВ «Діа», 2015. 248 с.
47. A trade hope. The role of the Black Sea grain initiative in bringing Ukrainian grain to the world [Електронний ресурс]. - URL: https://unctad.org/system/files/official-document/osginf2022d6_en.pdf.
48. AQUASTAT main country database [Electronic resource]. - URL:

<http://www.fao.org/nr/water/aquastat/dbase/index.stm&usg=ALkJrhgeF8kkdygdm06LFCq9znhja82K2Q>.

49. Aykroyd W. R. The conquest of famine. NY : Reader's Digest Press, 1975. 216 p.
50. Badiane O., Delgado C. A 2020 Vision for Food, Agriculture, and the Environment in Sub-Saharan Africa. Washington : IFPRI, 1995. 56 p.
51. CIA [Electronic resource]. - URL: <http://www.cia.gov>.
52. De Waal Famine That Kills : Darfur, Sudan. Oxford : University Press, 2004. 258 p.
53. Dreze J., Sen A. Hunger and Public Action. Oxford : Clarendon Press, 1989. 373 p.
54. Food insecurity: A big threat [Electronic resource]. - URL: <http://pakobserver.net/detailnews.asp?id=140503>.
55. Food Outlook. Biannual Report on Global Food Markets [Electronic resource]. - URL: <https://www.fao.org/3/cc2864en/cc2864en.pdf>.
56. Human development report 1994 Published for United nations development program. New York : Oxford University Press, 1994. 226 s.
57. International Federation of Organic Agriculture Movements. URL: <https://www.ifoam.bio/>.
58. Joshi P. K. Agricultural diversification and smallholders in South Asia. New Delhi : Academic Foundation, 2017. 81 p.
59. Lapi F., Collins J., Rosset P. World hunger : Twelve Myths. NY : Grove Press, 1998. 270 p.
60. Mahendra Dev. Rising Food Prices and Financial Crisis in India : Impact on Women and Children and Ways of Tackling the Problem. New Delhi : UNICEF, 2010. 55 p.
61. Organic Agriculture A step towards the Green Economy in the Eastern Europe, Caucasus and Central Asia region [Electronic resource]. - URL: <http://www.unep.ch/etb/publications/Green%20Economy/Organic%20Agricultu>

re%20-%20EECCA%20study%20on%20Green%20Economy/UNEP%20Organic_EECCA%20country%20study.pdf.

62. Osmani S. R. Poverty and Nutrition in South Asia [Electronic resource]. URL:http://www.unscn.org/files/Awards/Horwitz_Lectures/1st_lecture_Poverty_and_Nutrition_in_South_Asia.pdf.

63. Pimental D. Rapid Population Growth in California: A Threat to Land and Food Production [Electronic resource]. - URL: http://www.asustainableusa.org/article/david_pimental_2.html.

64. Sen A. Poverty and Famines : an Essay on Entitlement and Deprivation. Oxford : Clarendon Press, 2015. 257 p.

65. Towards global equity in longevity [Electronic resource]. - URL: http://www.un.org/esa/population/publications/popfacts/popfacts__2012-2.pd.

66. UNCTAD [Electronic resource]. - URL: <https://unctad.org/>.

67. WHEAT. [Electronic resource]. - URL: https://www.fao.org/3/cb9427en/cb9427en_wheat.pdf.

68. Willer H. The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging Trends. Bonn : Research Institute of Organic Agriculture (FiBL), Frick and IFOAM – Organic International, 2015. 340 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

ОРГАНІЧНА КАРТА УКРАЇНИ станом на 31.12.2021 року

Міністерство аграрної політики та продовольства України

